

Кафедра педагогіки та психології
Кафедра важкої атлетики та боксу

МАТЕРІАЛИ ІV НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ»**

**20 квітня 2018 рік
м. Харків**

УДК 796.011

УДК 159.9

**Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної
підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору: матеріали
III Науково-практичної конференції.**

**У збірнику розміщено тези доповідей викладачів, аспірантів,
магістрантів і студентів вищих навчальних закладів, в яких
відображено стан, проблеми та перспективи психолого-педагогічної
підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору**

**Для студентів, магістрантів, викладачів, тренерів та фахівців в
сфері соціології, психології, педагогіки, фізичної культури та спорту.**

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

© Кафедра педагогіки та психології ХДАФК, 2018

© Кафедра важкої атлетики та боксу ХДАФК, 2018

© Автори, 2018

ЗМІСТ

Бабенко А. О. Види та значимість копінг-стратегій у сучасному житті людини.....	4
Британ М. О. Толерантність до невизначеності як показник життестійкості людини у контексті антивітальної поведінки	7
Валюх Е.В. Мотивація до тренувань спортсменів танцювальних дуетів на етапі попередньої базової підготовки.....	10
Василенко И.С., Потапова А.Д. Особенности проявления лидерских способностей у будущих учителей физической культуры.....	12
Василенко І.С., Губарев Б. В. Теоретичні засади проблеми агресії в сучасній психологічній науці.....	15
Гант Е.Е. Продуктивность мыслительных операций у боксеров.....	19
Дейнеко А.Х., Біленька І.Г. Особливості психорегуляції в художній гімнастиці.....	21
Демченко Е.В. Тип темперамента будущих учителей физической культуры.....	25
Жданова І.В. Перебейнос К.С., Проблема локалізації контролю в контексті психологічного благополуччя людини	30
Карлашова Л. А. Культура мовлення як одна з провідних проблем підготовки майбутніх фахівців в загально-гуманітарній сфері.....	34
Лабецкий В.В. Характеристика мотивации к успеху будущих преподавателей физической культуры.....	38
Ламаш І.В., Діхтенко Ю.С. Феномен проактивності у зарубіжній та вітчизняній психології.....	41
Павлик О.М., Маренич Г.В. Оптимізм – песимізм як особистісна характеристика тхеквондистів.....	44
Посохова Я.С. Роль комунікації у професійній діяльності поліцейських (інспекторів) патрульної поліції.....	48
Решетняк Д. Вольові властивості юних футболістів.....	51
Романенко О.Ю. Психічне вигоряння у спорті.....	55
Савченко В.Г. Родіна Ю.Д., Черноколенко А.В., Соціалізованість особистості студентів-боксері	58
Тимченко С.А., Ламаш І.В. Взаємозв'язки комунікативної компетентності та соціального інтелекту у працівників сервісу.....	62
Топоркова І.В., Феномен брехні і особливості його трактування у сучасній психологічній науці.....	66
Філенко Л.В. Формування інформаційної компетентності фахівців фізичної культури і спорту засобами розвитку когнітивних якостей	70
Філоненко В. М. Деякі аспекти агресивності співробітників кримінально-виконавчої служби.....	74
Харченко С.В., Психолого-педагогічні засади розвитку соціального інтелекту майбутніх фахівців у системі «людина-людина».....	77
Юдіна Н.В. Ризики інертності ментальності керівників підприємств в умовах інформаційного суспільства	81

БАБЕНКО А. О.
слухач магістратури факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ШИЛІНА А. А.
канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ВИДИ ТА ЗНАЧИМІСТЬ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У СУЧАСНОМУ ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Вступ. Життя й діяльність людини в умовах сучасного суспільства тісно пов'язані з періодичним, іноді досить тривалим і інтенсивним впливом несприятливих екологічних, соціальних, професійних та інших факторів, що викликають сильні негативні переживання, перенапругу фізичних і психічних функцій. Особливо виражені наслідки такого впливу на психіку людини при техногенних, природних аваріях і катастрофах, соціальних і професійних конфліктах, у ході виконання складних, відповідальних і небезпечних завдань трудової діяльності. Такі впливи призводять не лише до погіршення функціонального стану, але і до зміни особистісного статусу, погіршення ефективності й безпеки праці, розвитку психосоматичних та інших захворювань.

Виходячи з вище сказаного, **метою нашого дослідження являється** вивчення відомих у науці копінг-стратегій та їх значення для особистості у повсякденному житті.

У психологічній літературі використовується низка термінів (копінг, копінгові дії, копінг-стратегії, копінгові стилі, копінг-поведінка), за допомогою яких визначають індивідуальну адаптаційну реакцію людини до складної життєвої ситуації.

Психологічне призначення копінг-поведінки полягає в тому, щоб якнайкраще адаптувати людину до вимог ситуації, оволодіти нею, ослабити або пом'якшити її вимоги, уникнути або звикнути до них і таким чином погасити стресову дію ситуації. Головне завдання копінг-поведінки – забезпечення і

підтримка благополуччя людини, фізичного і психічного здоров'я, задоволеності соціальними відносинами. Копінг є формою конструктивного, свідомого пристосування, що проявляється у більш пластичній поведінці, адекватному сприйнятті ситуації, вмінні використовувати всі потенційні внутрішні можливості [1, с. 5].

Оскільки реалізація копінг-стратегій може проходити в трьох сферах (поведінковій, когнітивній та емоційній), виділяють специфічні стратегії подолання негативних життєвих подій, зокрема, стратегію, сфокусовану на оцінці; стратегію, сфокусовану на проблемі, та стратегію, сфокусовану на емоції, які можуть бути оцінені залежно від того, якою мірою вони відповідають цим загальним адаптивним задачам. Стратегія подолання стресу, сфокусована на оцінці, містить у собі зусилля людини щодо встановлення значення ситуації, розуміння негативних процесів, що відбуваються, й оцінки їх можливих наслідків. У межах означеної стратегії здійснюється логічний аналіз обставин та пізнавальна підготовка, тобто людина приймає ситуацію і розділяє її, щоб виділити якісь сприятливі моменти. Ця стратегія може використовувати і неконструктивні навички, продуковані захисними механізмами, наприклад, заперечення або зменшення загрози.

Стратегія подолання життєвих труднощів, сфокусована на проблемі, націлена на рішучу протидію стресорам і їх наслідкам. Даний тип реакції на кризову ситуацію починається з отримання якомога надійнішої інформації відносно тих обставин, у яких опинилася людина. Сюди ж належать навички індивіда в пошуку підтримки та заспокоєння у близьких або корисних йому людей. Центральним моментом цієї стратегії подолання стресових ситуацій є прийняття рішення та здійснення конкретних дій, прагнення безпосередньо мати справу з критичними проблемами.

Третя стратегія подолання життєвих труднощів сфокусована на емоціях. Вона націлена на управління почуттями, викликаними кризовими подіями, і на підтримку емоційної рівноваги. Адаптивні навички, що допомагають зберегти емоційний баланс, передусім дають надію на зміну ситуації. Надія, роздуми про

позитивну перспективу дозволяють людині придушувати негативні почуття та імпульсивні акти і спрямовують її на дотримання норм моралі, оскільки саме надія підтримує волю до життя, саме вона є джерелом прагнень. Окрім регулювання емоцій за допомогою надії, існує також спосіб управління емоціями за допомогою наuczіння терпимості [2, с. 6-8].

Але, на противагу позитивним копігам, існують також і стратегії уникнення проблеми. Стратегія уникання – це поведінкова стратегія, застосовуючи яку, людина прагне уникнути контакту з оточуючим світом, витісняє необхідність розв'язання проблеми.

До способів уникання можна віднести відхід у хворобу, активізацію вживання алкоголю, наркотиків, варіантом активного способу уникання – суїцид. Стратегія уникання – одна з провідних поведінкових стратегій, яка сприяє формуванню дезадаптивної, псевдодолаючої поведінки. Використання цієї стратегії обумовлене недостатнім рівнем особистісних копінг-ресурсів і навичок активного розв'язання життєвих проблем. Стратегія уникання може носити адекватний або неадекватний характер залежно від конкретної стресової ситуації, віку і стану ресурсної системи індивіда [3, с. 11-12].

Висновки. Незважаючи на існування різних класифікацій, більшість дослідників виділяє три базові стратегії копінг-поведінки: розв'язання проблеми, пошук соціальної підтримки, уникнення стресової ситуації. Крім того, зазначається, що реалізація копінг-стратегій може відбуватися в трьох сферах: поведінковій, когнітивній і емоційній. На основі критерію адаптивності копінг-стратегії диференціюються на адаптивні, відносно адаптивні, неадаптивні.

Список літератури

1. Налчаджян А.А. Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии) АН Армянской ССР. Ереван. 1988. С. 69
2. Муздыбаев К. Психология зависимости. *Психологический журнал*. 1997. №6. С. 3-11
3. Pearling L., Schooler C. The structure of coping. *J. Health., Soc. Behav.* 1978. Vol. 19. P. 2-21.

БРИТАН М. О.
слухач магістратури факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: ШИЛІНА А. А.
канд. психол. н., доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ПОКАЗНИК ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ АНТИВІТАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

Вступ. Простір існування сучасної людини характеризується швидкими темпами змін та різноманітність, що призводить до неясності та ненадійності, що, у свою чергу, визначається як ситуація невизначеності. Реальність зовнішнього світу віддзеркалюється на психологічному стані та повсякденній діяльності індивіда. Саме через це виникає невпевненість, сумніви, безпричинний страх та тривоги, що може призвести до появи міркувань про недоречність свого життя. Це являє собою антивітальні уявлення, тобто пасивні міркування про відсутність сенсу свого буття.

Метою дослідження є аналіз сучасних уявлень про толерантність до невизначеності та антивітальну поведінку.

Результати дослідження. У протилежність антивітальності є поняття життєстійкості під яким, деякі автори розуміють наступне: життєстійкість сприяє розгортанню особистісного потенціалу (Д.О. Леонтьєв) у процесі самоздійснення, спрямовує людину до особистісного зростання (Л.А. Александрова), розвиває толерантне ставлення до невизначеності (С. Мадді), надає впевненості щодо продуктивності самореалізації в нових складних обставинах життя (Р.А. Ахмеров), справляє оптимізуючий вплив на ефективність самопрогнозування і планування майбутнього та зумовлює постановку адекватних життєвих завдань у складних життєвих умовах (Т.О. Ларіна) [1]. Тобто, життєстійкість – це комплексна характеристика, що об'єднує у собі самовпевненість, толерантність до невизначеності, як здатність індивіда

приймати рішення в умовах неоднозначності, при цьому відчувати позитивні емоції та сприймати результати як свої власні досягнення та загальний оптимістичний настрій на побудову майбутнього. Така людина, у першу чергу, отримує задоволення від власної діяльності, що є ознакою психологічного благополуччя особи.

Як відомо поняття життєстійкості ввели С.Кобейс та С.Маддів, що було створено в концепції екзистенційної психології. Дослідження С.Мадді і С.Кобейса показали, що життєстійкість – це загальний показник психічного здоров'я людини, та є системою установок людини відносно себе, світу і ставлень до них, і складається із трьох компонентів: включеність, впевненість у можливості контролю життєвих ситуацій та готовності до ризику (прийняття викликів життя) [2].

Кравченко В.Ю. провів дослідження за темою довіра до себе у вимірі життєстійкості особистості у юнацькому віці. Дослідження життєстійкості серед студентів показало, що 0% досліджуваних мають низький рівень осмисленості та сформованості життєстійкості, 8% досліджуваних – середній ступінь враженості життєстійкості, 32% досліджуваних визначають життєстійкість як характерну рису, 58% досліджуваних активно проявляють життєстійкість і 2% досліджуваних повною мірою проявляють досліджувану властивість. Відповідно до опитувальника довіри до себе 88% студентів мають високий рівень прояву довіри до себе; 12% студентів мають середній рівень прояву довіри до себе, і відсутній низький рівень довіри до себе. Було виявлено позитивний нелінійний зв'язок між досліджуваними феноменами, що, підтверджує думку про те, що довіра до себе безпосередньо пов'язана з життєстійкістю особистості і є її складовою [1].

Сердюк Л.З. та Купреєва О.І. у своєму дослідженні на тему: особистісний ресурс життєстійкості студентів із соматичними захворюваннями, аналізували взаємозв'язок показників життєстійкості із смисложиттєвими орієнтаціями та самоставленням особистості дійшли висновку, що існує значні стійкі зв'язки життєвих цілей, процесом та результатом життя, локусом контролю та

осмисленістю життя, практично з усіма показниками самоствалення особистості (інтегральне самопочуття, самоповага, аутосимпатія, очікуване ставлення інших, самоінтерес, самовпевненість, самоприйняття, самокерівництво, самозвинувачування та саморозуміння), за виключенням самоінтересу та самокерівництва [3].

Висновки. Аналіз останніх досліджень показав, що життестійкість залежить від внутрішнього стану людини, а відповідно впливає на її повсякденну діяльність. Так як толерантність до невизначеності є одним із компонентів життестійкості, то можливо припустити, що високий показник інтолерантності, може бути однією із причин виникнення антивітальних уявлень.

Перспективи подальших досліджень. Недостатній рівень дослідження питання щодо залежності толерантності до невизначеності та антивітальності потребує подальшого вивчення даної проблеми.

Список літератури

1. Кравченко В. Ю. Довіра до себе у вимірі життестійкості особистості в юнацькому віці. *Молодий вчений*. 2015. №. 3 (2). С. 138-141.
2. Леонтьев Д. А., Рассказова Е.И. Тест жизнестойкости. Москва. Смысл, 2006. 63 с.
3. Сердюк Л. З., Купреєва О. І. Особистісний ресурс життестійкості студентів із соматичними захворюваннями. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка НАПН України*. 2015. Т. 7. №. 9. С. 311-317.

ВАЛЮХ Е.В.

аспірант

Харківської державної академії фізичної культури

Науковий керівник: ГАНТ О.Є.

канд. психол. н., доц.,

зав. кафедри педагогіки та психології

Харківської державної академії фізичної культури

МОТИВАЦІЯ ДО ТРЕНУВАНЬ СПОРТСМЕНІВ ТАНЦЮВАЛЬНИХ ДУЕТІВ НА ЕТАПІ ПОПЕРЕДНЬОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Вступ. Мотивація до тренувальних занять виступає фактором, який детермінує діяльність спортсмена в тренувальному процесі. Високий рівень мотивації спортсменів на етапі попередньої базової підготовки забезпечує ефективність роботи та тренуванні та якість взаємодії в танцювальному дуеті. Актуальним стає вивчення рівня мотивації спортсменів бальних танців попередньої базової підготовки, що дозволить виявити основні напрямки роботи тренера щодо оптимізації процесу відбору танцюристів та комплектування спортивних пар [2; 3; 6].

Мета роботи – вивчити особливості мотивації спортсменів, які займаються спортивними танцями на етапі попередньої базової підготовки.

Результати дослідження.

За результатами нашого дослідження, у 33, 00 % респондентів, мав місце високий рівень мотивації до тренувальних занять. Такі спортсмени чітко дотримуються всіх вказівок тренера, сумлінні та відповідальні, сильно переживають, якщо отримують незадовільні оцінки від тренера. У 23, 00 % має місце другий рівень мотивації до тренування, мотивація гарна. Подібний рівень мотивації є середньою нормою. Спортсмени, які мають хороший рівень мотивації, з задоволенням відносяться до тренувального процесу, але при наявності труднощів або конфліктних ситуацій, такі спортсмени можуть втрачати інтерес до процесу. 24 % спортсменів, які займаються спортивними танцями на етапі попередньої базової підготовки показали, за результатами нашого дослідження середній рівень спортивної мотивації, тобто їх відданість тренувальному

процесу, певним чином залежить як від зовнішніх факторів (похвала, погода, стосунки) так і від внутрішніх (настрій, стан самопочуття). Останні 30 % спортсменів, які займаються спортивними танцями на етапі попередньої базової підготовки, показали низький рівень мотивації до тренувального процесу. Саме ці спортсмени, з низьким рівнем мотивації, становлять групу ризику для тренера, вони не мають внутрішніх сформованих мотивів до спортивної діяльності, а потребують постійного підкреслення: вербального, емоційного, матеріального.

Перспектива подальших досліджень в розробці програми формування адекватної мотивації спортсменів спортивних танців на етапі попередньої базової підготовки, з метою формування ефективної взаємодії у танцювальному дуєті.

Список літератури

1. Ананьев Б. Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. М.: Директ-Медиа, 2008. –134 с.
2. Артемьева Г.П. Влияние “чувства партнёра” на эффективность спортивных выступлений в акробатическом рок-н-ролле /Г.П.Артемьева, В.В.Мулик // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Наук. моногр. за ред. проф. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2007. – №7. – С.11-13.
3. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, В. Огороднійчук та ін., - 2-е вид., допов. -К.: Каравела, 2009. - 400 с.
4. Воронова В. И. Детерминанты успешности пар в спортивном танце/ В. Воронова, И. Соронвич, Е. Спесивых // Проблемы теории и методики физической культуры и спорта, валеологии и безопасности жизнедеятельности. сб. науч. ст. – Воронеж, 2013. – С. 82-90
5. Воронова В. І. Особливості потребо-мотиваційної сфери у спортсменів танцюристів / В. Воронова, О. Спесивих // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2013. - № 3. – С.87-90
6. Гант О.Є. Психолого-педагогічний тренінг «Ефективні комунікації в спортивній діяльності» для студентів психолого-педагогічного профіля /О.Є.Гант // Навчальний посібник для студентів вузів фізичної культури. – Х.: ХДАФК, 2014. – 80 с.

ВАСИЛЕНКО І.С.

ст. викладач кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії фізичної культури

ПОТАПОВА А. Д.

студентка 3 курсу
Харківської державної академії фізичної культури

ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЛИДЕРСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Введение. В психологической науке долгое время доминировало несколько узкое понимание данных феноменов: «лидер – это член группы, который в значимых ситуациях способен оказывать существенное влияние на поведение остальных участников».

«Лидерство – отношения доминирования и подчинения, влияния и следования в системе межличностных отношений в группе» [1, С. 190].

Согласно этому подходу лидер – член малой группы, который в результате внутригруппового взаимодействия при решении конкретной задачи выдвигается на первый план, принимая на себя функции организатора групповой деятельности. При этом он демонстрирует более высокий, чем другие, уровень активности, участия, влияния в решении данной задачи. Остальные члены группы принимают лидерство, то есть выстраивают с лидером такие отношения, которые предполагают, что он будет вести, а они будут ведомыми.

В этом контексте лидерство рассматривалось исключительно как групповое явление: лидер всегда выступал как элемент не организационной, а только групповой структуры, как система отношений в этой структуре.

Исследователи подчеркивали, что мера влияния лидера на группу не является величиной постоянной: при определенных обстоятельствах его возможности могут возрастать, а при других, напротив, снижаться [2, С.30-37]. Иногда понятие «лидер» отождествлялось с понятием «авторитет», что было не вполне корректно. Лидер, действительно, может быть авторитетом для группы, но не всякий авторитет обязательно организует реализацию какой-либо

групповой задачи. Он, как правило, такой функции не выполняет, выступая, скорее, как пример или идеал.

Таким образом, преимущественно лидерство рассматривалось, как способность влиять на группу, побуждая ее к достижению групповых целей.

Лидерство это искусство влияния на людей, вдохновения их на то, чтобы они по доброй воле стремились достичь неких целей. Лидер же — это человек, который объединяет, направляет действия всей группы, принимающей и поддерживающей его действия. Это человек, за которым группа людей признает право принимать решения в значимых для нее ситуациях, т. е. наиболее авторитетная личность, реально играющая центральную роль в организации совместной деятельности и регулировании взаимоотношений в этой группе [3, С. 317]. Люди следуют за лидером прежде всего потому, что он в состоянии предложить им (хотя и не всегда реально дать) средства для удовлетворения их важнейших потребностей, указать нужное направление деятельности [4, С.81].

Р.С. Уэнберг, в свою очередь утверждает, что хотя не существует определенного «набора» характеристик, обеспечивающего становление лидера, тем не менее, преуспевающим лидерам присущи следующие характеристики: ум (интеллект), настойчивость, эмпатия, внутренняя мотивация, гибкость, амбициозность, уверенность в своих силах, оптимизм [5, С.144-149].

Организация исследования.

Цель – исследовать особенности лидерских способностей у будущих учителей физической культуры.

Результаты исследования. В нашем исследовании особенностей лидерских способностей приняли участие студенты 2 курса ХГАФК будущие учителя физической культуры. По результатам проведенной методики: «Диагностика лидерских способностей» [6, С. 316-320], мы получили следующие результаты.

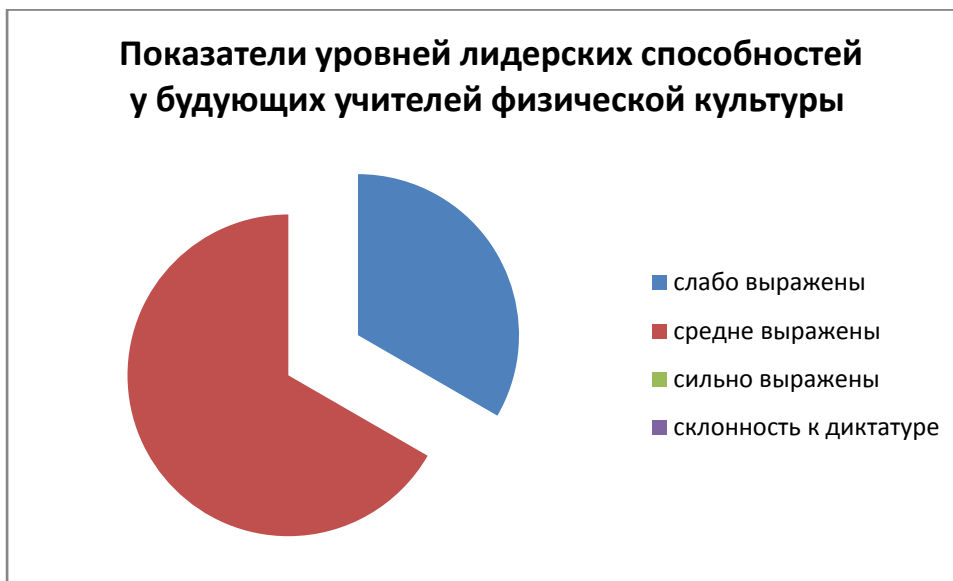

Рис.1. Показатели уровней лидерских способностей у будущих учителей физической культуры (%)

Как видно из рис. 1. наибольшее количество исследуемых (66,6%) имеют средне выраженный уровень развития лидерских способностей. Что свидетельствует о проявлении способностей к инициативе, способность принимать самостоятельные решения, отстаивать свое мнение. Слабо выраженный уровень развития лидерских способностей был выявлен у 5 исследуемых, что составляет (34,4%). Они менее уверены в себе и в своих лидерских способностях.

Выводы. Лидерские способности для будущих учителей физической культуры является одним из неотъемлемых компонентов в структуре профессиональных качеств будущих учителей физической культуры. Если учитель имеет лидерские способности, то учебный процесс, будет более эффективный, что принесет собой высокий результат в процессе обучения.

Однако, как показывают результаты нашего исследования, не все будущие учителя имеют склонность к лидерским способностям. Поэтому необходимо развивать эти способности с помощью различных методик, тренингов. При подготовке будущих учителей физической культуры в процесс обучения необходимо включать дополнительные программы, направленные на формирование лидерских качеств.

Список литературы

1. Психология. Словарь, / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. –М., 1990.
2. Психология руководства и лидерства в спортивном коллективе/М.: Изд-во Моек ун-та, 1985. С. 30–37.
3. Лидер и группа о структуре и динамике организации групп / Пер. с англ. А.А.Грузберга Екатеринбург ЛИТУР, 2000. – 317 с.
4. Мальчиков А.В. Социально психологические основы управления спортивной командой/ А.В. Мальчиков – Смоленск: СГИФК, 1987. – 81 с.
5. Топышев О.П. Теория и практика лидерства в спортивной команде О.П. Топышев // Сборник трудов ученых РГАФК. - М. - 2000. - С.144-149
6. Фетискин Н.П Диагностика лидерских способностей (Е.Жариков, Е.Крушельницкий) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. 2002.

ВАСИЛЕНКО І.С.

ст. викладач кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії фізичної культури

ГУБАРЕВ Б. В.

студент кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії фізичної культури

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ АГРЕСІЇ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Вступ. Головною метою всіх досліджень в області агресії протягом багатьох десятиліть залишаються пошуки причин і найбільш ефективних засобів її контролю. Велике місце займають також питання, пов'язані з аналізом природи тих чинників, які сприяють агресії. При цьому можна виділити ряд основних напрямків досліджень: виявлення ряду індивідуально-особистісних параметрів, що сприяють усвідомленню ролі і місця самого суб'єкта агресії в тих відмінностях, які спостерігаються в проявляються їм видах діяльності. Проблема дослідження агресії є актуальна.

Мета дослідження – теоретично дослідити проблему агресії в сучасній психологічній науці.

Розглядаючи феномен агресивності, варто звернутися до поняття агресія. Багато дослідників розводять поняття агресії - як специфічної форми поведінки

та агресивності як психічного властивості особистості. Доцільно звернеться до словника. «Агресія - індивідуальна чи колективна поведінка або дія, спрямована на нанесення фізичної або психічної шкоди», «Агресивність - стійка риса особистості - готовність до агресивної поведінки» [1, С. 7].

Агресію і агресивність можна розглянути як психічний стан і властивість особистості. Хоча спочатку агресія як така не трактувалася З. Фрейдом як невід'ємна частина життя, завдяки його працям агресія і агресивність були перетворені в об'єкт наукового аналізу. Джерелом агресивної поведінки в психоаналітичній трактуванні виступає «танатос» - інстинктивне потяг до смерті і руйнування. У своїх ранніх роботах він стверджував, що «все людське виникає з Ероса, або інстинкту життя, енергія якого спрямована на збереження, зміцнення і відтворення життя. У цьому контексті агресія розглядалася просто як реакція на блокування У той же час багато авторів розводять поняття агресії як специфічної форми поведінки та агресивності як психічного властивості особистості. Агресія трактується як процес, що має специфічну функцію і організацію.

Агресивність ж розглядається як деяка структура, яка є компонентом більш складної структури психічних властивостей людини. Даючи визначення агресії, ряд дослідників прагнуть зробити це на основі вивчення піддаються об'єктивному спостереженню і вимірюванню явищ, найчастіше актів поведінки.

Наприклад, А. Басс визначає агресію як «реакцію», в результаті якої інший організм отримує больові стимули, а Вілсон як «фізична дія або загрозу такої дії з боку однієї особини, які зменшують свободу або генетичну пристосованість іншої особини»[4, С. 7].

Для А. Адлера агресивність є невід'ємною якістю свідомості, організуючим його. Універсальним властивістю живої матерії А. Адлер вважає змагальність, боротьбу за першість, прагнення до переваги. Однак ці базові потягу стають автентичними тільки в контексті правильно понятого соціального інтересу. Агресивна свідомість породжує різні форми агресивної поведінки - від відкритого до символічного. Агресивність, влітаючи в

контекст культури, набуває символічні форми, пов'язані з заподіянням болю і приниженням. Будь-яка реакція у відповідь є природною свідомою чи несвідомою реакцією людини на примус, що з бажання індивіда відчувати себе суб'єктом, а не об'єктом [2, С. 28]. А. Бандура під агресією розуміє «поведінку, засвоєне в процесі соціалізації за допомогою спостереження відповідного способу дій при соціальному підкріпленні». Зразок поведінки розглядається як засіб міжособистісного впливу. Тому значна увага тут приділяється вивченню впливу первинних посередників соціалізації [5, С.116].

Агресивність А. Бандурою розглядається як деяка структура, яка є компонентом складної структури психічного властивості людини і позначають як ситуативну або особистісну схильність до руйнівної поведінки. Е. Фромм під агресивністю розуміє «схильність до дій, які завдають (або мають намір завдати) шкоди іншій людині, тварині або неживому об'єкту» [5, С. 330]. А. Басс дає наступне визначення: «Агресивність - це будь-яка поведінка, що містить загрозу або завдає шкоди іншим» [2, С. 26].

Фромм виділяє п'ять основних типів людської агресії: доброякісну, злоякісну, інструментальну, псевдоагресія, оборонну. Він розрізняє агресію біологічно адаптативний, що сприяє підтримці життя, доброякісну, і злоякісну агресію, не пов'язану зі збереженням життя. Біологічно адаптативний агресивність - це реакція на загрозу вітальним інтересам індивіда; вона закладена в філогенезі і властива як тваринам, так і людям. Вона носить вибуховий характер і виникає спонтанно як реакція на загрозу; а наслідок її - усунення або самої загрози, або її причини. Біологічна не адаптативний агресія - це злоякісна агресивність, тобто деструктивність і жорстокість. Вона зовсім не є захистом від нападу або загрози; вона закладена в філогенезі і є специфічно людським феноменом; вона приносить біологічний шкоду і соціальне руйнування. Головні її прояви - жорстоке катування або вбивство - не мають ніякої іншої мети, крім отримання задоволення, причому вони шкідливі і жертві і агресору. В основі її лежить якийсь людський потенціал, що йде корінням в умови самого існування людини. Дія, в результаті якого може бути завдано

збитків, але яким не передували злі наміри, Е. Фромм відносить до псевдоагресія. Він розрізняє такі підвиди псевдоагресія: ненавмисна псевдоагресія; ігрова псевдоагресія (виявляється в навчальних тренінгах на майстерність, спритність, швидкість реакції); псевдоагресія як самоствердження либидонозної імпульсів » [6, С.86].

Висновки. Агресію і агресивність можна розглянути як психічний стан і властивість особистості. Багато авторів розводять поняття агресії як специфічної форми поведінки та агресивності як психічного властивості особистості. Агресія трактується як процес, що має специфічну функцію і організацію, агресивність ж розглядається як деяка структура, яка є компонентом більш складної структури психічних властивостей людини. вчені розглядають агресивність як людський прояв, з одного боку, і як форму соціальної поведінки, з іншого - критерій «наміри» розглядають як обов'язковий для визначення агресії, що виключає будь-яке випадкове дію, що супроводжується пошкодженням. В даний час все більше утверджується уявлення про агресію як мотивованих зовнішніх діях, що порушують норми і правила співіснування, що завдають шкоди, що завдають біль і страждання людям. Існують біологічні, генетичні і біохімічні фактори, що сприяють виникненню агресії.

Список літератури.

1. Словарь практического психолога / С.Ю. Головин. - Мн.: Харвест, 1998. - 76 с.
2. Берковиц, Л. Агрессия: причины, последствия, контроль / Л. Берковиц. - СПб.: прайм-Еврознак, 2001. - 512 с.
3. Бандура, А. Теория социального научения / А. Бандура. - СПб.: Евразия, 2000. - 320 с.
4. Краткий психологический словарь / Под ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
5. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. - М.: Республика, 1994. - 447 с. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Т. 1. - М., 1986. - С. 365.
- 6 Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. - М.: Республика, 1994. - 447 с. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. Т. 1. - М., 1986. - С. 365.

ГАНТ О.Є.

канд. психол. н., доц.,
зав. кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії фізичної культури

ПРОДУКТИВНОСТЬ МЫСЛИТЕЛЬНЫХ ОПЕРАЦИЙ У БОКСЕРОВ

Введение. Продолжительность жизни профессиональных спортсменов на 7-12 лет меньше, чем у обычных людей. Статистика свидетельствует, что около 50% элитных спортсменов имеют различные заболевания, а спортивный травматизм ломает карьеру 60-70% выдающихся спортсменов. Спортивно-медицинская практика подтверждает, что за последние 20-30 лет значительно возросло количество случаев внезапных смертей, серьезных травм и отклонений в состоянии здоровья спортсменов [7, 9].

Результаты исследования. По результатам методики «Классификация», истощаемость уровня умственной работоспособности имела место у 88,69 % обследованных спортсменов. Нарушение операционной стороны мышления в виде снижения уровня обобщения, имели место у 58,33 % обследованных боксеров. При выполнении задания, в суждениях данной группы спортсменов, доминировали непосредственные представления о предметах и явлениях; оперирование общими признаками, заменялось установлением сугубо конкретных связей между предметами. Нарушение динамической стороны мышления в виде замедления скоростных характеристик мыслительных процессов отмечалась у 20,83% обследованных, в виде импульсивности - у 70,83% спортсменов. Способ выполнения задания был неустойчивым. Выполняя классификацию предметов, обследованы спортсмены достигали достаточного уровня обобщения в отдельных случаях, но эпизодически сбивались на путь неправильных, случайных комбинаций; логические связи заменяли случайными комбинациями или выделяя предметы по правильному

общему признаку, сразу начинали выделять аналогичную по смыслу группу. У 8,33% боксеров имели место нарушения критичности.

Выводы. Проведенное исследование выявило довольно широкий спектр нарушений и изменений умственных функций у боксеров, а именно снижение уровня обобщения, замедление скоростных характеристик, истощаемостью уровня умственной деятельности, импульсивность, нарушение критичности.

Список літератури

1. Борулько Д. Н. Расстройства когнитивных функций как послествия черепно-мозговых травм среди тайбоксеров // Наука и образование: сохраняя прошлое, создаём будущее. – 2017. – С. 180-187.

2. Гайнуллина А. Ф. Субъективная оценка психоэмоционального состояния юных боксеров в динамике периода применения корригирующих мероприятий // Проблемы современного педагогического образования. – 2016. – №. 53-9. – С. 284-291.

3. Гант Е. Е. Исследование нейропсихологического статуса боксеров / Е.Е. Гант, Я.К.Малик // матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Фізична культура, спорт та здоров'я», Харків: 2014. - С. 226-228 <http://hdafk.kharkov.ua/docs/konferences>

4. Гант О. Є. Спортивна діяльність як особливий вид професіонального функціонування людини / О. Є. Гант, Я. К. Малик // Проблеми екстремальної та кризової психології: Вісник Національного ун-ту цивільного захисту України. – 2014. – Вип. 17. – С. 48–60.

5. Гант О.Є. Діагностика перцептивно-гностичної сфери спортсменів, на начальних етапах підготовки, як умова збереження їх психологічного здоров'я / О.Є.Гант // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки. – 2014. – Вип. 2. – С. 18-31.

6. Гант О.Є. Нейропсихологічні передумови зміни здоров'я спортсменів / О.Є. Гант // Проблеми екстремальної та кризової психології.–Харків:, 2014. - Вип. 15. – С. 40-49

7. Гант Е. Е., Орленко Е. М. Психологические средства восстановления психической работоспособности спортсменов //Физическое воспитание студентов. – 2016. – №. 5. – С. 4-9.

8. Гант О.Є. Характеристика функцій зорової пам'яті боксерів з різними спортивним стажем/ О.Є. Гант, Я.К.Малік // Науковий вісник херсонського державного університету. Психологічні науки, 2015. - Вип. 4. – С. 17-21.

9. Григорова І.А. Синдром помірних когнітивних порушень при віддалених наслідках закритої черепно-мозкової травми / І.А. Григорова, Н.С. Куфтеріна // Матеріали науково-практична конференції з міжнародною участю «Сучасні аспекти діагностики та лікування когнітивних порушень при старінні».- 28-29 січня 2009р. – Київ, 2009. – 19-20.

11. Дехтярев Ю.В. Когнитивные нарушения у боксеров высокой квалификации / Ю.В. Дехтярев, Ю. П. Давіденко, А. В. Муравський // Мат-ли III Всероссийского конгресса «Медицина для спорта -2013» – Москва, 2013. – Вип. 1(10). – С. 91-94.

ДЕЙНЕКО А.Х.,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту

БІЛЕНЬКА І.Г.

Харківська державна академія фізичної культури

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОРЕГУЛЯЦІЇ В ХУДОЖНІЙ ГІМНАСТИЦІ

Вступ. Висока значимість психологічного чинника в спортивній діяльності робить проблему психорегуляції в спорті актуальною. Психорегуляція в спорті – це комплекс заходів, спрямований на формування у спортсмена психічного стану, що сприяє найбільш повній реалізації його потенційних можливостей [4; 7]. Численні дослідження спортивних психологів (Д.В. Журавлев, 2009; Г. Д. Бабушкін, В. Н. Смоленцева 2010; В.А. Родионов, 2015; I.K. Costas, P.C. Terry, 2010 та ін.) внесли свій вклад в обґрунтування і розробку нових засобів і методів психорегуляції. Психорегуляцію у спорті розглядають у двох аспектах: здатність спортсмена керувати своїми думками, почуттями, діями та діяльність спортсмена з використанням засобів психорегуляції на тренуваннях і змаганнях, що сприяють оптимальному прояву власних фізичних і технічних можливостей. Зміст психорегуляції, призначення і її специфіка обумовлюється спортивною діяльністю (видом спорту) і розрізняються залежно від її складових – тренувальної та змагальної [1; 3; 6; 7].

Мета дослідження: визначення основних засобів і методів психорегуляції гімнасток у тренувальній діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення. Методи психорегуляції в художній гімнастиці різноманітні і досить численні. Зміст засобів і методів, що застосовуються у процесі психічної підготовки гімнасток, представлені в таблиці 1. **За метою застосування** засоби і методи психічної підготовки в художній гімнастиці діляться на: *мобілізуючі методи* психічної підготовки,

спрямовані на підвищення психічного тону, формування установки на активну інтелектуальну та моторну діяльність спортсменок. До них відносяться: словесні засоби (бесіди, переконання, накази, раціональне навіювання). Бесіда передбачає спілкування зі спортсменом з метою зняти нервову напругу або передстартову апатію (зазвичай застосовується той чи інший спосіб відволікання). Переконання переслідує більш чіткі цільові завдання: налаштувати спортсмена на конкретну діяльність; переконати в нерациональності тієї чи іншої поведінки, стану. Наказ є найбільш імперативною формою навіювання в пильнуючому стані. Раціональне навіювання: логічно переконати спортсмена в необхідності виконати якийсь комплекс заходів, налаштуватися на спортивну діяльність; усунути непотрібне емоційне напруження або підняти нервово-психічну активність; вибудувати сприятливу спортивну перспективу [2; 5].

Засобами даного методу є: психорегулюючі вправи («психорегулююче тренування» являє собою варіант аутогенного тренування, адаптованого до умов занять художньою гімнастикою, в якому не застосовуються прийоми, що викликають відчуття важкості в кінцівках і вправи на концентрацію спрямовані на утримання інформації про якийсь об'єкт в короткочасній пам'яті) та фізіологічний вплив (збудливий варіант акупунктури – лікувальний метод, який полягає у подразненні периферичних нервових розгалужень за допомогою уколів у певні точки тіла і збудливий масаж) [1; 5; 7]. *Коригуючі методи* психічної підготовки відносяться до категорії словесних і носять форму впливу. Ними можуть бути різні варіанти сублімації (думки спортсмена про можливий результат змагання витісняється в напрямку оцінки власних техніко-тактичних дій), способи зміни цілепокладання, прийом раціоналізації (коли спортсмену пояснюють механізм розпочатого стресу, що робить його менш небезпечним), «гімнастика почуттів» за системою К.С. Станіславського (коли спортсмену навмисно пропонують зобразити гнів, лють, радість, сумнів і т.д.). *Релаксуючі (розслаблюючі) методи* психічної підготовки спрямовані на зниження рівня збудження і полегшують процес психічного і фізичного відновлення це:

варіанти психорегулюючого тренування «заспокоєння», «прогресивна релаксація», «паузи психорегуляції», заспокійливий масаж [2; 4; 5].

Таблиця 1.

Засоби і методи психологічної підготовки гімнасток

За метою застосування	За змістом	За сферою впливу	За часом застосування	За характером застосування
Мобілізуючі	Психолого-педагогічні (переконуючі, направляючі, рухові, поведінково-організуючі, комбіновані)	Засоби, спрямовані на корекцію перцептивно-психомоторної сфери (тобто на якості, пов'язані зі сприйняттям ситуації і моторними діями)	Попереджувальні	Саморегуляція або аутодія
Коригуючі	Переважають психологічні (сугестивні, тобто внушаючі; ментальні, що поєднують вплив словом і чином; соціально-ігрові, комбіновані)	Засоби впливу на інтелектуальну сферу	Передзмагальні	Гетерорегуляція або вплив інших: тренера, психолога, лікаря, масажиста
Релаксуючі	Переважають психофізіологічні і (апаратурні, психофармакологічні, дихальні, комбіновані)	Засоби впливу на вольову сферу Засоби впливу на емоційну сферу Засоби впливу на моральну сферу	Змагальні Післязмагальні	

За змістом засоби і методи психологічної підготовки поділяються на: *психолого-педагогічні засоби* які відносяться до компетенції не тільки психолога, але й тренера, ґрунтуються на вербальному (словесному) впливі і спрямовані переважно на моральну сферу спортсмена: переконуючі, направляючі, рухові, поведінково-організуючі, соціально-організуючі, комбіновані; *переважно психологічні*, це засоби, що застосовуються в роботі з гімнастками психологом: внушаючі; ментальні, що поєднують вплив словом і образом; соціально-ігрові, комбіновані; *переважно психофізіологічні*, це засоби що несуть у собі психічний вплив, в основному непрямий: апаратурні (за їх допомогою процес розслаблення і розвитку сноподібного стану протікає набагато легше), психофармакологічні, дихальні, комбіновані [1; 5].

За сферою впливу засоби і методи психічної підготовки діляться на: засоби, спрямовані на *корекцію перцептивно-психомоторної* сфери (тобто на якості, пов'язані зі сприйняттям ситуації і моторними діями); засоби впливу на *інтелектуальну сферу*; засоби впливу на *вольову сферу*; засоби впливу на *емоційну сферу*; засоби впливу на *моральну сферу*.

За часом застосування ці засоби і методи поділяються на: *попереджуючі; передзмагальні; змагальні; післязмагальні*.

За характером застосування їх поділяють на: *саморегуляцію (аутодію)* – це послідовне самонавіювання почуття тяжкості і тепла в кінцівках, почуття тепла в області сонячного сплетіння, в області серця, відчуття приємного прохолодного дотику до чола (це сприяє розслабленню, зняттю нервового напруження); *гетерорегуляцію* (впливу інших учасників педагогічного процесу – тренера, психолога, лікаря, масажиста і т.д.).

Висновки. Таким чином, різні методи і засоби психорегуляції застосовуються з урахуванням специфіки ситуації, індивідуальних особливостей спортсменок і їхнього психічного стану, щоб здійснити загальну тенденцію формування у них оптимального психічного стану, в якому вони здатні найбільш ефективно реалізувати свої фізичні і технічні можливості.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці та впровадженні в тренувальні заняття з художньої гімнастики технік аутотренінгу як одного із дієвих засобів, що сприяє підвищенню ефективності спортивної діяльності.

Список літератури

1. Байер В.В. Порівняльна характеристика впливу різних методів відновлення на організм спортсменок, які займаються художньою гімнастикою / В.В. Байер // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. – №1. – С. 139-143.
2. Горбунов Г.Д. Психопедагогика спорта / Г.Д. Горбунов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Советский спорт, 2006. – 296 с.
3. Журавлев Д. В. Психологическая регуляция и оптимизация функциональных состояний спортсмена: [метод. пособие] / Д.В. Журавлев. – Москва, 2009. – 116 с.
4. Ильин Е. П. Психология спорта / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2010. – 438 с.
5. Карпенко Л. А. Художественная гимнастика / Под общ. ред. Л. А. Карпенко. – М.: Всероссийская федерация художественной гимнастики, 2004. – 382 с.
6. Психология соревновательной деятельности спортсмена : монография / под ред. Г.Д. Бабушкина, В.Н. Смоленцевой ; Сибирский гос. ун-т физ. культуры. – Омск : [б.и.], 2010. – 264 с.
7. Родионов В.А. «Спортивная психология» / В.А. Родионов. – М.: Юрайт, 2015. – 361 с.
8. Costas, I. K. Inside sport psychology / I. K. Costas, P.C. Terry. – Champaign: Human Kinetics, 2010. – 235 p.

ДЕМЧЕНКО Е.В

студентка 2 курса

Харьковской государственной академии физической культуры

Научный руководитель: **ПАВЛИК Е.М.**

к.психол.н., доцент

Харьковской государственной академии физической культуры

ТИП ТЕМПЕРАМЕНТА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Введение. Создателем учения о темпераментах считается древнегреческий врач Гиппократ (VXVIII в. до н.э.). Он утверждал, что люди различаются соотношением 4 основных “соков организма” — крови, флегмы,

желтой желчи и черной желчи, — входящих в его состав. Исходя из его учения, самый знаменитый после Гиппократова врач античности Клавдий Гален (II в. до н.э.) разработал первую типологию темпераментов. Согласно его учению тип темперамента зависит от преобладания в организме одного из соков. Им были выделены темпераменты, которые и в наше время пользуются широкой известностью: сангвиника (от лат. *sanguis* — кровь), флегматика (от греч. *phlegma* — флегма), холерика (от греч. *chole* — желчь), меланхолика (от греч. *melas chole* — черная желчь). Темперамент (слово латинского происхождения *temperamentum*) – означающее соотношение частей [1 с.7].

Темперамент – индивидуальные свойства психики, определяющие динамику психической деятельности человека, особенности поведения и степень уравновешенности реакций на жизненные воздействия [1 с.8].

Совокупность свойств нервной деятельности, интегрирующихся в темпераменте, обуславливает ряд следующих психических особенностей индивида: скорость и интенсивность психических процессов, психическую активность, мышечно-моторную экспрессивность. Преимущественную подчиненность повеления внешним впечатлениям — экстраверсия или преимущественная его подчиненность внутреннему миру человека, его чувствам, представлениям — интроверсия. Пластичность, адаптированность к внешним изменяющимся условиям, подвижность стереотипов, их гибкость либо ригидность. Чувствительность, сензитивность, восприимчивость, эмоциональная возбудимость, сила эмоций, их устойчивость. С эмоциональной устойчивостью связаны уровни тревожности и напряженности [1].

Индивидуальный стиль деятельности человека обусловлен определенным сочетанием свойств темперамента, проявляющимся в познавательных процессах, действиях и общении. Он представляет собой систему зависящих от темперамента динамических особенностей деятельности, которая содержит приемы работы типичные для данного человека.

Индивидуальный стиль деятельности не сводится только к темпераменту, он определяется и другими причинами и включает в себя умения и навыки,

сформировавшись под впливом життєвого опыта. Индивидуальный стиль деятельности можно рассматривать как результат приспособления врожденных свойств нервной системы и особенностей организма человека к условиям выполняемой деятельности [3].

Цель – виявити преобладающий тип темперамента у будущих учителей физической культуры.

Результаты исследования. В нашем исследовании определения преобладающего типа темперамента приняли участие студенты 2 курса ХГАФК будущие преподаватели физической культуры в количестве 10 человек (5 юношей и 5 девушек).

Методика А.Белова служит для определения преобладающего типа темперамента и выявления представленности в нем свойств других типов. Лица с четко выраженными свойствами, относящимися только к одному типу темперамента, встречаются сравнительно редко. Гораздо чаще людям свойственны смешанные типы темперамента, характеризующиеся наличием свойств, характерных для разных типов темперамента с преобладанием одного из них. Если относительный результат числа положительных ответов по какому-либо типу составляет 40% и выше, значит, данный тип темперамента у исследуемых доминирующий. Если этот результат составляет 30–39%, то качества данного типа выражены достаточно ярко. Если результат 20–29%, то темперамент средне выражен. При результате 10–19% можно утверждать, что черты этого типа темперамента выражены в малой степени.

По результатам проведенной методики «Определение преобладающего типа темперамента (А.Белова)» [2], мы получили следующие результаты (Табл. 1), что доминирующим типом темперамента в группе исследуемых является холерический, средне выражен сангвинический и флегматический тип темперамента, а меланхолический выражен в малой степени. Холерический темперамент характеризуется большой интенсивностью и яркой выраженностью эмоциональных переживаний и быстротой их протекания.

Таблица 1.

Степень выраженности темперамента	Холерик	Сангвиник	Флегматик	Меланхолик
доминирующий тип темперамента	30%	10%	10%	10%
выражен достаточно ярко	20%	30%	20%	0%
средне выражен	30%	60%	40%	30%
выражен в малой степени	20%	0%	30%	60%
Всего	100%	100%	100%	100%

Эта особенность выражается в характерных для холерика вспыльчивости и отходчивости, непосредственно следующей за бурными вспышками чувств. Холерик — человек горячий, страстный, отличающийся резкой сменой чувств, которые у него всегда глубоки, захватывают его целиком. Он глубоко и сильно переживает как радости, так и печали, что находит свое (иногда бурное) выражение в его мимике и действиях. Для людей холерического темперамента характерна большая активность и энергия. Чем сильнее выражен холерический темперамент, тем более взрывным характером обладает человек. Вспыльчивость, необузданность и агрессивность - самые заметные черты холериков. Их работоспособность крайне неустойчива, зависит от внешних обстоятельств и личного интереса [3].

Средняя выраженность сангвинического темперамента у будущих учителей физической культуры характеризуется у них относительно слабой интенсивностью психических процессов и быстрой сменой одних психических процессов другими. Для сангвиника характерны легкость и быстрота возникновения новых эмоциональных состояний, которые, однако, быстро сменяя друг друга, не оставляют в его сознании глубокого следа. Обычно сангвиник это жизнерадостный человек, он впечатлителен, быстро отзывается на внешние раздражения и менее сосредоточен и углублен в свои личные переживания.

Сангвиник легко справляється с задачами, требующими быстрой сообразительности, если только эти задачи не являются особо трудными и серьезными. Он легко берется за разные дела, но вместе с тем легко и забывает о них, заинтересовавшись новыми. Внешне человек флегматического темперамента отличается прежде всего малой подвижностью, движения его очень медлительны и даже вялы, не энергичны. Флегматика характеризует также слабая эмоциональная возбудимость. Его чувства и настроения отличаются ровным характером и изменяются медленно. Мимика и жесты флегматика однообразны, невыразительны, речь медленная, лишенная живости, не сопровождается выразительными движениями. Прежде чем что-либо сделать, флегматик долго и обстоятельно обдумывает предстоящие действия; однако принятые решения выполняет спокойно и неотступно, сильно привязывается к привычной для него работе и с трудом переключается на новые виды труда.

Меланхолический темперамент в группе исследуемых выражен в малой степени. Для людей с меланхолическим темпераментом характерно медленное течение психических процессов, в том числе эмоциональных переживаний; вместе с тем эти переживания у меланхолика отличаются большой глубиной, накладывая свой отпечаток на весь склад его личности. Чувства и настроения меланхолика однообразны и вместе с тем очень устойчивы. Нередко они носят астенический характер. В связи с этим самый термин «меланхолик» часто обозначает человека, отличающегося грустным и даже мрачным настроением. Люди с меланхолическим темпераментом нередко очень болезненно относятся к внешним обстоятельствам, легко уязвимы, тяжело переживают трудности жизни. Нередко они отличаются замкнутостью в самих себе и необщительностью.

Вывод. Исходя из полученных результатов можно сказать, что для будущих преподавателей физической культуры характерен в большей степени холерический тип темперамента. Хорошая работоспособность, равномерная общительность, эмоциональность и жизнерадостность – положительные черты

этого темперамента. Но, есть и обратная сторона, у холерика происходят частые перепады настроения, они вспыльчивы и агрессивны, поэтому будущим педагогам с этим преобладающим типом темперамента рекомендуется быть терпимыми при работе с детьми, сдерживать свои негативные эмоции и научиться контролировать перепады настроения и вспыльчивость в своей будущей профессиональной деятельности.

Список литературы

1. Батаршев А.В. Темперамент и характер: психологическая диагностика. М., 2001. С.76.
2. Основы психологии. Практикум. ред.сост. Л.Д.Столяренко. Ростов н/Д: «Феникс», 1999. С.177.
3. Психология и педагогика: Учебное пособие /Николаенко В.М., Залесов Г.М., Андриюшина Т.В. и др. М., Новосибирск, 2000. 175 с.

ЖДАНОВА І. В.

канд. психол. н., доцент

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПЕРЕБЕЙНОС К.С.

слухач магістратури

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ЛОКАЛІЗАЦІЇ КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЛЮДИНИ

Вступ. Однією з найважливіших проблем, до якої в останні роки звернулася традиційна психологія, є вивчення сутності, проявів, механізмів та чинників психологічного благополуччя людини. Ця проблема є важливою для будь-якої людини незалежно від її віку, статі, громадянства, місця проживання, соціально-економічного статусу. Феномен психологічного благополуччя в сучасній науці досліджується у працях R. Ryan та E. Deci, N. Bradburn, C. Ryff, E. Diner, A. Waterman, А.В.Вороніної, В.М.Духневича, Л. В. Жуковської, С.В. Карсканової, Л.В. Кулікова, Н.В Каргіної, Н.П. Фетіскіна, О.С. Ширяєвої та ін. Науковцями визначені фактори психологічного благополуччя особистості (М. Аргайл, N. Bradburn, I. A. Джидар'ян, Л. В. Куликов, М. Селігман), представлена її структура (С. Ryff, E. Diner та ін.), запропоновані підходи до

формування психологічного благополуччя (О. А. Ідобаєва, П.П.Фесенко, О.С.Ширяєва), встановлено зв'язок психологічного благополуччя з ціннісно-смісловою сферою (Д.О. Леонтьєв, Р.М. Шаміонов), толерантністю (Н.К.Бахарєва). Визначена специфіка психологічного благополуччя залежно від особливостей професійної діяльності людини (В.М. Духневич, І.В.Заусенко, С.В. Карсканова, Л.Б. Козьміна, Р. М. Шаміонов), її віку (Ю. Б. Дубовик) тощо.

Одним із основних питань в межах означеної проблеми є питання щодо чинників психологічного благополуччя, серед яких саморегуляція займає своє важливе місце.

Дослідження саморегуляції в контексті проблеми психологічного благополуччя представлене у працях Ю.М.Олександрова, О.А.Конопкіна та інших науковців [1; 2]. Проблема саморегуляції особистості має величезне практичне значення, адже саме вона створює основу для внутрішньої гармонії, оберігає особистість від внутрішніх та зовнішніх конфліктів, різноманітних розладів, забезпечує формування повноцінного психічного та фізичного здоров'я, високої працездатності та життєздатності, професійного довголіття. Однак, дослідження саморегуляції в контексті психологічного благополуччя людини є одиничними і потребують подальшого більш глибокого системного психологічного аналізу.

Проблема саморегуляції розглядається українськими та зарубіжними вченими у різних змістових аспектах. В літературі представлено та описано понад 30 видів саморегуляції. До найбільш вивчених належать волюва (В. О. Іванніков, Є.П. Ільїн, М.А.Кузнецов та ін.), емоційна (Т. А. Вайден, Н. Ейзенберг, Дж. Д. Майер, Н.В.Капітоненко, О.П. Саннікова, О.Я. Чебікін, Н. А. Фокс), когнітивна (А. Бандура, В.О. Моляко, О.К. Тихомиров, Н.І. Пов'якель,, Н.Ф.Шевченко) саморегуляція. Досліджуються стильові особливості саморегуляції (Ж.П. Вірна, В.І.Моросанова, О.М. Коноз), саморегуляція у контексті проблеми суб'єктності особистості (М. Й. Боришевський, В. В. Кліменко, О.А. Конопкін, Д.О.Леонтьєв, Г. В. Ложкін, С.

Д. Максименко, В. І. Осьодло) та інші аспекти психічної саморегуляції особистості (Л.М.Балабанова, Н.В.Бякова, Л.Г.Дика, К.В.Злоказов, В.М.Кандиба, С.О.Ларіонов, Ю.М.Олександров, А.О.Прохоров та інші). Визначено інтегральні механізми саморегуляції особистості, до яких, перш за все, відносять інформаційно-енергетичні, емоційно-вольові, мотиваційні, особистісні механізми. Серед окремих конкретних механізмів науковці вказують на відповідальність, ідентичність, самооцінку, образ майбутнього, ціннісні орієнтації особистості, копінг, рефлексію, самоконтроль [3; 4].

Організація дослідження.

Мета дослідження – визначити особливості локалізації контролю людей з різним рівнем психологічного благополуччя.

Результати дослідження, обговорення та висновки.

За результатами дослідження особливостей локалізації суб'єктивного контролю осіб з різним рівнем психологічного благополуччя за допомогою модифікованого О.Г. Ксенофонтовою опитувальника «Локус контролю» було встановлено, що молоді люди з високим рівнем психологічного благополуччя мають в міру високі показники інтернальності у сфері досягнень (5,6), невдач (5,5), професійної діяльності (11,1), в тому числі пов'язаної з подоланням труднощів (5,9) та самостійним плануванням (6,1), у сфері сімейних (5,7) та міжособистісних стосунків (9,8), здоров'я та хвороб (5,8). Молоді люди з середнім рівнем психологічного благополуччя виявляють менш виражену інтернальність, яка у сферах досягнень, невдач та професійної діяльності є нижче, ніж у осіб з високим рівнем психологічного благополуччя (4,4; 4,2 та 9,1 відповідно, $p \leq 0,05$ по цим шкалам), але вище порівняно з особами з низьким рівнем психологічного благополуччя. Тобто, у цих сферах ці молоді люди проявляють скоріше екстернальність, а в усіх інших сферах - інтернальність. Особи з низьким рівнем психологічного благополуччя мають екстернальний локус контролю у всіх сферах життєдіяльності, крім сфери досягнень і невдач, де вони виявляють високу, навіть, занадто високу, інтернальність (7,0 та 6,7 балів відповідно). Отже, інтернальний локус

контролю є більш характерним для осіб з більш високим рівнем психологічного благополуччя.

В цілому, можна констатувати, що за всіма сферами життєдіяльності, крім сфери досягнень і невдач, визначається наступна закономірність: в міру високий рівень інтернальності людей пов'язаний з досить високим рівнем їх психологічного благополуччя, і навпаки.

Отримані результати, на нашу думку, є цілком зрозумілими і передбачуваними, окрім даних по шкалам інтернальності у сфері досягнень і невдач. Очікувалося, що молоді люди з низьким рівнем психологічного благополуччя матимуть суттєву різницю між Ін і Ід у будь-який бік, насамперед, у бік перебільшення інтернальності у сфері невдач. Однак, ця різниця виявилася невеликою, а самі показники Ід і Ін суттєво перевищували середньостатистичні. Все це може свідчити про внутрішньо особистісні конфлікти осіб з низьким рівнем психологічного благополуччя.

Перспективи подальших досліджень. У перспективі одним із головних напрямків вирішення досліджуваної проблеми має бути системний підхід до визначення ролі саморегуляції як чинника психологічного благополуччя людини.

Список літератури

1. Александров Ю.М. Саморегуляція як чинник психологічного благополуччя студентської молоді: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 Харків, 2010. 296 с.
2. Конопкин О.А. Осознанная саморегуляция как критерий субъектности. *Вопросы психологии*. 2008. № 3. С.22 – 34.
3. Моросанова В.И. Индивидуальные особенности осознанной саморегуляции произвольной активности человека. *Вестник Московского университета*. Серия 14, Психология. 2010. №1. С. 36–45.
4. Шевченко Н.Ф. Особистісні механізми смислової регуляції діяльності. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип. 46(2). С.266–277.

КАРЛАШОВА Л. А.

магістр кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди

Науковий керівник: **КУЗНЄЦОВ М.А.**

д. психол. н., професор, професор кафедри практичної психології
Харківського національного педагогічного університету
ім. Г.С. Сковороди

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ОДНА З ПРОВІДНИХ ПРОБЛЕМ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ЗАГАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

Вступ. В умовах соціально-економічних змін, що відбуваються в сучасному суспільстві, особливого значення набувають проблеми професіоналізації особистості. Успішне виконання професійної діяльності передбачає насамперед високу ступінь психологічної та професійної готовності майбутнього фахівця. Одним з важливих компонентів професійної готовності майбутнього фахівця є його культура мовлення. Питання формування мовленнєвої культури особистості порушувало чимало дослідників: Н. Бабич, А. Богуш, С. Єрмоленко, Л. Мацько, М. Пентиліук, Л. Паламар, О. Сербенська, С. Шевчук та інші [5]. Однак, питання вміння ясно виражати свою думку не втрачає своєї актуальності в зв'язку з постійними змінами в культурі суспільства.

Організація дослідження.

Мета дослідження: визначення здібностей випускників загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, теоретичне осмислення місця культури мовлення фахівця загально-гуманітарної сфери, вирішення даної проблеми на практичному рівні.

Результати дослідження, обговорення та висновки. Говорячи про готовність особистості до виконання професійної діяльності в майбутньому, важливо враховувати усвідомленість вибору професії. Для того, щоб допомогти випускнику зробити осмислений вибір напрямку професійної діяльності (врахувавши його здібності, рівень інтелектуального розвитку та тип особистості), серед старшокласників Харківських загальноосвітніх шкіл I-III

ступенів проводиться розширена профорієнтаційна робота. Вона включає в себе психологічний супровід освітнього процесу, ряд діагностичних методик, психологічну просвіту та регулярні індивідуальні чи групові консультації для учнів, які потребують допомоги у виборі майбутньої професії.

Провівши моніторинг роботи практичного психолога в даному напрямку за чотири навчальні роки, можна говорити про наступні результати (в дослідженні приймало участь 165 учнів):

- високому рівню інтелекту відповідає лише 3,6% респондентів, у 88% середній рівень, та низький рівень у 25,4%. Спостерігається тенденція збільшення кількості низького та зменшення високого рівня інтелекту у 2017/2018 навчальному році.
- найбільше здібностей випускники мають в загально-гуманітарній сфері (54%), далі у природничо-науковій (географія) (25%) та у природничо-науковій (біологія) (12,5%). Найменше здібностей проявляється у фізико-математичній та суспільно-науковій сферах (по 8%).

Виходячи з отриманих даних, ми бачимо, що здібності та інтерес випускників зростають до загально-гуманітарної сфери. Ця сфера передбачає вивчення людини в духовній, розумовій, моральній, культурній та суспільній діяльності. В гуманітарних науках мова йде про суб'єкт-суб'єкті відносини, в зв'язку з чим виникає потреба в інтерсуб'єктивних відносинах, в діалозі, в спілкуванні один з одним.

Протягом освітнього процесу практичним психологом відбувається систематичне спостереження за старшокласниками під час уроків та перерв, проводяться індивідуальні та групові консультації. Варто взяти до уваги такий зафіксований факт, як невміння виражати та формулювати власну думку. Діти не мають достатнього словникового запасу, щоб мати змогу аргументувати свою точку зору. Під час розмови з однолітками, в мові спостерігається велика кількість молодіжного сленгу (більшість якого використовується навіть при розмові з вчителем, психологом, коли діти намагаються зв'язати слова в речення).

На нашу думку, проблема «чистого мовлення», вміння суб'єктом чітко та правильно сформулювати думки та вміння донести їх до оточуючих грають важливу роль у особистості фахівця в гуманітарній сфері, в системі «Людина – Людина». Витікаючою з проблеми невміння розумно формулювати думки - є проблема нерозуміння між людьми. Недостатньо ясно сформована та викладена думка, невірно сприймається й окрім відсутності бажаного результату така мова може дезінформувати співрозмовника. Тому, так як молодь зараз виявляє бажання працювати саме в системі «Людина-Людина», необхідно запровадити в освітній процес певні засоби розвитку культури мовлення учнів. Ця робота має проводитися в середній та старшій школі не лише психологами закладу, а й залучати весь педагогічний колектив. Класні керівники та вчителі-предметники в першу чергу мають надавати учням приклад своєю мовою. В рамках шкільної програми за гуманітарними предметами можна збільшити кількість написання есе учнями, на уроках приділяти час усному обговоренню літературних творів, тощо. Практичний психолог закладу має змогу обирати та впроваджувати в рамках годин психолога розвиваючі та формуючі культуру мовлення вправи, тренінги. Круглі столи, та диспути розвивають вміння відстоювати свою точку зору, а вправи на розвиток логіки навчають дивитися на речі глибше, що також стане в пригоді для вміння виражати свою думку.

Найважче на світлі - ясно висловити, що ви маєте на увазі. Не менш важко зрозуміти, що має на увазі співрозмовник. Обидва випадки вимагають витрат розумової енергії, але нажаль, багато людей виявляються не готові до них [4, с. 133].

Отже, основний напрям в професійній діяльності молодь Харківщини вбачає в гуманітарній сфері. Головною перешкодою для успішної реалізації цього кроку є культура мовлення старшокласників, яка є однією з провідних проблем психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у системі «Людина-Людина». Уміння чітко і ясно позначити свою думку, вірно і без зайвих подробиць передати сенс ідеї корисне в багатьох ситуаціях. В професійній діяльності відсутність даного вміння може стати причиною

серйозних конфліктів. Невизначено сформульоване завдання, невірно передана інформація запускає «ланцюгову реакцію», результатом якої стають даремно витрачений робочий час і напружені відносини в колективі. Саме тому, необхідно навчати культурі мовлення не лише під час профільного навчання у вищих навчальних закладах, а й протягом здобування загальної середньої освіти.

Перспективи подальших досліджень. Розвиток та розширення досліджень, а головне впровадження практичних робіт з покращення культури мовлення, дадуть можливість підвищити рівень мовленнєвої культури серед всього населення країни. Важливо проводити такі заходи протягом навчання дитини в стінах школи, коли формується розумова активність людини, розвивається мислення, пам'ять.

Список літератури

1. Адлер М. Искусство говорить и слушать. Москва, 2013. 256 с.
2. Губер П. Расскажи, чтобы победить. Москва, 2012. 288 с.
3. Олійник О.Б., Шинкарук В.Д. Культура мовлення. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ, 2008. 296 с.
4. Пентиліук М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В. Ділове спілкування та культура мовлення. Навчальний посібник. – Київ, 2011. 224 с.
5. Стамбульська Т. Культура мовлення в контексті загальної культури майбутніх фахівців з початкової освіти. Івано-Франківськ, 2016. URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80/Downloads/gsuk_2016_15_42.pdf (дата звернення 04.04.2018).

ЛАБЕЦКИЙ В.В.

студент 2 курса

Харьковской государственной академии физической культуры

Научный руководитель: **ПАВЛИК Е.М.**

к.психол.н., доцент,

доцент кафедры педагогики и психологии

Харьковской государственной академии физической культуры

ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВАЦИИ К УСПЕХУ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Введение: Мотивация (от лат. *movere*) — побуждение к действию; психофизиологический процесс, управляющий поведением человека, задающий его направленность, организацию, активность и устойчивость; способность человека деятельно удовлетворять свои потребности [1].

Мотивация достижения (мотивация достижения успеха) - одна из разновидностей мотивации деятельности, связанная с потребностью индивида добиваться успехов и избегать неудач; стремление к успехам в различных видах деятельности. В его основе лежат эмоциональные переживания, связанные с социальным принятием успехов, достигаемых индивидом [2].

Организация исследования. Цель – дать характеристику мотивации к успеху будущих преподавателей физической культуры.

Результаты исследования.

В нашем исследовании приняли участие 10 студентов 2 курса дневной формы обучения специализации «Физическое воспитание и здоровье человека» в возрасте 19-21 года, 5 девушек и 5 юношей.

Для анализа мотивации к успеху будущих преподавателей физической культуры мы использовали методику «Определение направленности личности на достижения успеха или избегания неудачи» (А.А. Реан) [3].

Этот тест позволяет оценить, какая мотивация в большей степени определяет поведение: желание добиться успеха или избежать неудачи. Предпочтением одного из этих двух вариантов во многом и определяется уровень притязаний – готовь ли человек ставить перед собой трудные задачи,

чтобы пережить значимый успех, или же выбираем цели посромнее, лишь бы не испытать разочарования.

Результаты методики определения направленности личности на достижения успеха или избегания неудач представлены на рис. 1

Рис. 1. Количество исследуемых с разной мотивацией достижения (%)

Исходя из результатов методики можно увидеть, что большинство исследуемых (60%) не склонны к достижению успеха, а 40% выражено стремление к достижению успеха

60% исследуемых свою деятельность направляют на избегание неудачи. Их активность определяется воздействием негативных ожиданий. Принимаясь за дело, они заранее боятся возможной неудачи, поэтому больше думают о том, как ее избежать, а не о способах достижения успеха. Они обычно не уверены в своих силах, отличаются повышенной тревожностью, что, впрочем, может сочетаться с весьма ответственным отношением к делу. Они стараются избегать ответственных заданий.

40% исследуемых принимаясь за дело, стремятся к достижению цели, созиданию, надеются получить позитивные результаты. В основе их активности лежит потребность в достижении высоких результатов и на основании этого —

высокой самооценки. Такие люди обычно уверены в себе, в своих силах, ответственные, инициативны и активны. Их отличает целеустремленность и настойчивость в достижении поставленных задач.

Вывод. Среди будущих преподавателей физической культуры у большинства преобладает мотивация к избеганию неудач. Они не готовы ставить перед собой трудные задачи, чтобы переживать значимый успех. Такое отношение к любой сфере деятельности, а особенно профессиональной, может негативно сказываться на построение их карьеры и достижения высоких результатов в спорте.

Список литературы.

1. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. СПб., 1999.
2. Павлик О.М. Розвиток мотивації досягнення успіху як показник успішності //Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (MicroCAD-2015), НТУ «ХП», 20-22 травня 2015 р., м. Харків – С.136.
3. Реан А.А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2006. – 255с.
4. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения. СПб., 2001. 240 с.

ЛАМАШ І.В.

канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДІХТЕНКО Ю.С.

слухач магістратури
Харківського національного університету внутрішніх справ

ФЕНОМЕН ПРОАКТИВНОСТІ У ЗАРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Вступ. Категорія «проактивність» у вітчизняній психології є відносно новою, що робить доцільним теоретичний аналіз її розуміння науковцями .

Стресові контексти трансформаційних процесів у сучасному суспільстві вимагають від особистості оволодіння ефективними стратегіями подолання важких ситуацій. Дослідження цієї проблеми дозволяють виділити два головних напрямки її вивчення: реактивного та проактивного подолання. Реактивний копінг відбиває пережиту в минулому важку життєву ситуацію та зусилля особистості, спрямовані на компенсацію втрати внаслідок цих подій або на відшкодування одержаної шкоди. Проактивний копінг також спрямований на подолання труднощів, але має багатоплановий характер та є орієнтованим на майбутнє, поєднує процеси особистісного управління життям з саморегуляцією для досягнення мети[4, с. 183].

Організація дослідження. Нами були проаналізовані як наукові роботи зарубіжних та вітчизняних дослідників, що вже стали класичними у межах означеної проблеми, так і публікації останніх років.

Метою даної роботи є теоретичний аналіз розуміння феномену «проактивності» та його складових у зарубіжній та вітчизняній психології..

Результати дослідження, обговорення та висновки. Проактивність є стиль поведінкової активності, який захищає особистість від можливих несприятливих наслідків стресу. Проактивна адаптація, на відміну від традиційних процесів совладання, спрямована на завчасну оцінку потенційних стресорів, підготовку до них за рахунок накопичення зовнішніх і внутрішніх

ресурсів. Проактивна адаптація, крім власне проактивних копінг-стратегій, включає в себе проактивні установки і самоефективності, що лежать в основі переконання людини в тому, що нерозв'язних проблем не буває і що на навколишні умови реально впливати [2, с.59]. Проактивність необхідна особистості для формування «гнучких ресурсних комбінацій». Проактивний рівень опанування пов'язаний з прогнозуванням і формуванням віддаленого щодо невизначеного майбутнього у всій складності, багатовимірності і багатоваріантності життєвого шляху [7, с. 200]. Проактивне подолання створює оптимальний рівень безперервного мотиваційного напруження, що підтримує вибіркочну активність особистості в досягненні віддалених у часі значущих цілей. У проактивній копінг-поведінці слід виділити три особливості: проактивний копінг об'єднує стратегії планування та попередження з регуляцією досягнення поставлених цілей; проактивний копінг об'єднує регуляцію досягнення цілей з використанням соціальних ресурсів; проактивний копінг використовує емоційне подолання заради досягнення поставлених цілей [9]. Проактивний копінг є однією з форм самодетермінації [2, с.50], а проактивна поведінка - це, в першу чергу, цільове управління, а не заходи щодо зниження ризику [2, с.51]. Аналіз концепцій проактивного копінгу свідчить про те, що за допомогою цього конструкту можна пояснити багато позитивних змін, які характеризують людину, орієнтовану на проактивне подолання, таких як прагнення до особистісного зростання, здатність дотримуватися цілей та переоцінювати досвід. Особлива цінність проактивного подолання полягає у тому, що воно орієнтоване на майбутнє, носить профілактичний характер і сприяє підвищенню якості життя і психологічного благополуччя [3, с.32]. Проактивний копінг не випереджається негативним оцінюванням, пов'язаним зі збитком, втратою або погрозою, – індивід має більш позитивний погляд на вимоги життя. Такі індивіди розглядають ризики, вимоги й можливості у віддаленому майбутньому, але не розцінюють їх як збиток, втрату або загрозу. Більше того, вони сприймають складні ситуації як особисті виклики. Проактивний індивід жадає поліпшення життя й вибудовує ресурси, які роблять

можливими прогрес і високу якість функціонування [6, с.53]. Особи з досить розвиненими особистісними ресурсами, включаючи відчуття суб'єктивного контролю, високу самооцінку і оптимізм, більш імовірно, будуть використовувати саме проактивні копінг, що дозволяють в результаті максимально знизити психологічні втрати [8]. Проактивний копінг як елемент оціночно-поведінкового компонента активності особистості дозволяє: шляхом управління цілями і перспективами розвитку потенційної стресової ситуації ставати суб'єктом власного життя в нерозривному зв'язку минулого - теперішнього - майбутнього; за допомогою управління внутрішньоособистісними, соціальними, середовищними ресурсами забезпечити резонансну внутрішньому позитивного стану наповненість життя [5, с. 77]. Зміст проактивної долаючої поведінки в розумінні Р.Шварцера, Л. Аспінволл та С. Тейлор наближає цей феномен до конструкту «особистісний потенціал» (за Д.О. Леонтьєвим), який відбиває не тільки й не стільки реакцію на середовище й інтрапсихічні вимоги, скільки активну зміну середовища й використання цих вимог для саморозвитку особистості ще до зіткнення зі стресором і незалежно від нього [1, с.61]. Проактивний копінг перетинається з іншим поняттям – «проактивною установкою», під якою розуміється переконання в тому, що кожна людина має потенціал розвивати самого себе і змінювати навколишні умови[10].

Отже, феномен проактивності розглядається як складне явище, яке поєднує проактивну адаптацію, проактивну установку та проактивні копінги. У дослідженнях проактивності науковці звертаються до таких понять як самодетермінація, ресурси, особистісний потенціал, особистісне зростання, активність особистості, що окреслює перспективні напрямки емпіричних досліджень.

Список літератури

1. Боброва Л. Г. Особистісний потенціал як умова копінг-стратегій та психологічного благополуччя // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Генеза буття особистості». К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. С.61 – 62.

2. Ерзин А. И. Личностные факторы проактивности больных с первым эпизодом шизофрении: дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.04. Оренбург, 2016. 177с.

3. Носенко Д. В. Особистісні чинники психологічного феномену самоінвалідації як форми проактивної копінг-поведінки: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2015. 135 с.

4. Ламаш І. В., Вангелдер Я.Г. Проактивні копінг у взаємозв'язках із психологічною ресурсністю у правоохоронців з різним її рівнем // Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. Міжнар. наук. – практ. Конф., присвяч. пам'яті проф. С.П.Бочарової (30 берез. 2017р., м. Харків, Україна). Харків: ХНУВС, 2017. С.183 – 185.

5. Пилишвили Т. С. Альмасри И. Проактивный копинг как ресурсный потенциал личности в процессе адаптации к новым условиям жизни. *Вестник университета дружбы народов. Психология и педагогика*. 2016. №. 2. С.75 – 83.

6. Родіна Н. В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: дис д-ра психол. наук: 19.00.01. Київ, 2013. 496 с.

7. Старченкова Е. С. Концепция проактивного совладающего поведения. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2009. Вып. 2, ч. 1. С. 198–205.

8. Aspinwall L. G., Taylor S. E. A stitch in time: Self-regulation and proactive coping. *Psychological Bulletin*. 1997. Vol. 121(3). P. 417–436.

9. Greenglass E. Proactive coping / Beyond coping: Meeting goals, vision, and challenges. London: Oxford University Press, 2002. P. 37-62.

10. Vernon L.L., Dillon J.M., Steiner A.R.W. Proactive coping, gratitude, and posttraumatic stress disorder in college women. *Anxiety, Stress & Coping*. 2009. Vol. 22. №. 1. P.117-127.

ПАВЛИК О. М.

канд. психол. н., доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Харківської державної академії фізичної культури

МАРЕНИЧ Г. В.

студентка 2 курсу

Харківської державної академії фізичної культури

ОПТИМІЗМ – ПЕСИМІЗМ ЯК ОСОБИСТІСНА

ХАРАКТЕРИСТИКА ТХЕКВОНДИСТІВ

Вступ. Позитивне світосприйняття і життєрадісність є важливими атрибутами психосоціального здоров'я кожної людини. Д. Осгуд зазначив, що найбільше відкриття нашого покоління полягає в тому, що людина може змінити своє життя, змінивши ставлення до нього [6]. Позитивне

світосприйняття, життєрадісність, впевненість і конструктивна активність входять в структуру стресостійкості особистості [3]. Оптимізм можна розглядати як систему поглядів і відносин особистості до свого теперішнього та майбутнього життя, до оточуючих людей і самого себе, як прояв загального умонастрою особистості. Під оптимізмом найчастіше маються на увазі бадьорість, життєрадісність, життєлюбність, віра в майбутнє, в успіх, в позитивний початок і добро.

К. К. Платонова вважав, що оптимізм є стійкою особистісною характеристикою, яка тісно пов'язана з її спрямованістю і установками [4].

З позицій гуманістичної психології, оптимізм розглядається як віра в безумовно позитивну людську природу, добру і конструктивну. Карл Роджерс стверджував, що людям властиво розвиватися в позитивному напрямку і тільки несприятливі соціальні обставини змушують їх вдаватися до психологічного захисту, роблять їх жорстокими, деградуючими, асоціальними і песимістичними [5].

Різко виражених оптимістів або песимістів досить мало, а більша частина людей знаходяться поблизу якоїсь середньої точки. Обидві ці стратегії мають як свої переваги і недоліки. Користь песимізму полягає в тому, що ця установка примушує людину готуватися до несприятливого перебігу подій, а також дозволяє з більшим спокоєм приймати удари долі. Позитивне мислення приносить людині значно більше користі, суттєво зменшуючи загальну кількість стресів у її житті [2].

Соціальні умови виступають як одне з найважливіших причин розвитку оптимізму. Поразка не здатна зламати оптимістів, тому що має для них тимчасовий характер. Несприятливу ситуацію вони сприймають як виклик і з подвоєною енергією (активністю, наполегливістю) борються з нею [2].

Тому дослідження таких особистісних характеристик як оптимізм-песимізм у спортсменів має дуже велике значення для їх ефективної психологічної підготовки. Оптимістичний настрій спортсменам допомагає виходити із найбільш безнадійних ситуацій. Адже якщо він вірить, що вихід

обов'язково знайдеться, то він його буде шукає, а значить, і має більше шансів його знайти ніж спортсмен песиміст. Однак, діагностика оптимізму повинна бути спрямована не тільки на виявлення ступеня оптимістичного настрою спортсменів, але також і на активність їх поведінки, що сприяє соціальній адаптації та задоволеністю якості життя [1].

Організація дослідження. Для психодіагностики ми обрали «Шкалу оптимізму і активності» (Шкала AOS) Н. Водоп'янова, М. Штейн [1].

В дослідженні брали участь діючі спортсмени тхеквондисти, студенти ХДАФК у кількості 20 чел., віком 18-20 років.

Мета дослідження. Оцінити ступінь вираженості двох перемінних - оптимізму і активності (енергійності) спортсменів тхеквондистів.

Результати дослідження, обговорення та висновки. Отримані дані свідчать (Рис.1), що половина досліджуваних тхеквондистів (50%) являються активними оптимістами, 40% - реалістами, та 10% - активними песимістами.

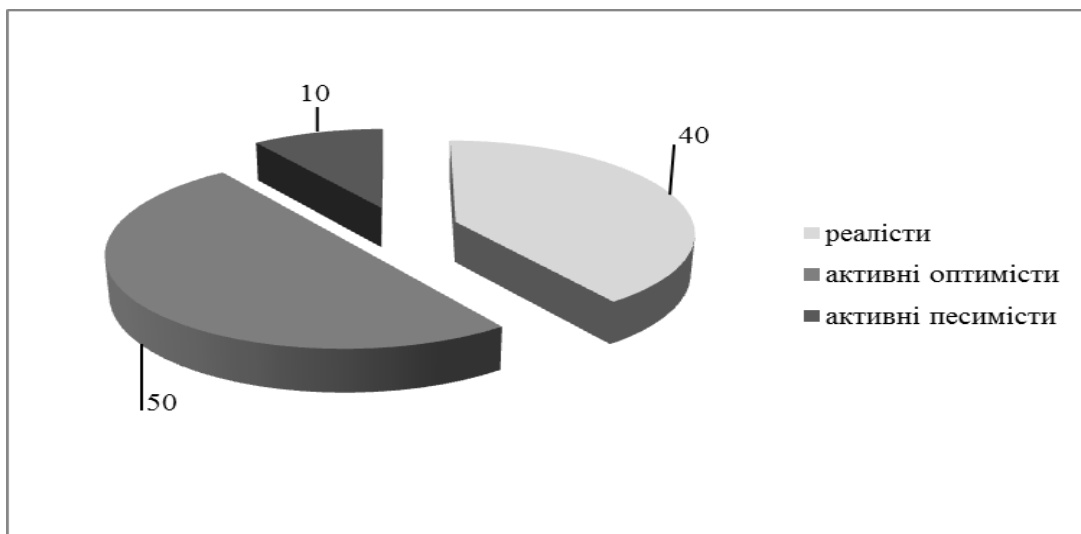

Рис.1. Кількісні юних тхеквондистів з різним ступенем вираженості оптимізму і активності (%)

Оптимізм і поведінкова активність більшості (50%) досліджуваних тхеквондистів сприяють здоровому копінгу поведінки і тим самим перешкоджають розвитку негативних стрес-синдромів. Активні оптимісти вірять в свої сили і успіх, позитивно налаштовані на майбутнє, роблять активні дії для того, щоб досягти бажаних цілей. Вони бадьорі, життєрадісні, не схильні

до зневіри або поганого настрою, легко і стрімко відбивають удари долі. У важких ситуаціях використовують проблемно-орієнтовані стратегії подолання стресу.

40% досліджуваних реалістів адекватно оцінюють поточну ситуацію за своїми можливостями і не намагаються стрибнути «вище голови», задовольняються тим, що мають. Як правило, вони більш стійкі до психологічного стресу.

Для 10% активних песимістів властива велика активність, але ця активність часто має деструктивний характер. Такі люди, замість того, щоб створювати нове, краще руйнують старе. У важких ситуаціях часто використовують агресивні стратегії поведінки.

Перспективи подальших досліджень. Наступні дослідження будуть направлені на виявлення впливу оптимізму-песимізму на змагальну діяльність спортсменів тхеквондистів.

Список літератури

1. Водопьянова Н.Є. Психодиагностика стрессу. СПб., 2009. 336 с.
2. Мартин Селигман. Как научиться оптимизму: измените взгляд на мир и свою жизни. М., 2013. 338 с.
3. Павлик Е.М., Маренич А.В. Особенности выраженности сознательного контроля тхэквондистов // Матеріали науково-практичної конференції «Харківський осінній марафон психотехнологій», 28 жовтня 2017 року, Харків, С.251-253.
4. Платонов К.К. Краткий словарь психологических понятий. М., 1984. 174 с.
5. Роджерс К. Р. Клиент-центрированная психотерапия: теория, современная практика и применение. М., 2002.
6. С. Е. Osgood. Method and Theory in Experimental Psychology. N. Y., 1953. ch. 5 pp. 212—228. Русский перевод - Психология ощущений и восприятия. Хрестоматия по психологии // Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.В. Любимова, М.Б. Михалевской. М., 1999. С. 322-336.

ПОСОХОВА Я.С.

канд. психол. н.
вкладач кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ (ІНСПЕКТОРІВ) ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Вступ. Професійна діяльність інспекторів патрульної поліції зосереджена на різноманітних завданнях серед яких: патрулювання міста та оперативний виїзд на будь-які виклики за номером 102; реагування на порушення правил дорожнього руху та пояснювання важливості дотримання ПДР; запобігання будь-яким правопорушенням, їх виявлення й реагування на них у межах своїх повноважень тощо. Однією з пріоритетних складових професійної діяльності інспекторів патрульної поліції є комунікативний компонент, який пов'язаний з постійною взаємодією з водіями транспортних засобів та учасниками дорожнього руху. Оскільки дана взаємодія має публічний характер, то нерідко може супроводжуватися конфліктами і маніпуляціями при спілкуванні. Інколи у таких мовленнєвих ситуаціях професійні дії поліцейських вказують на їх неспроможність та професійну уразливість під час виконання завдань.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування ролі комунікації у період підготовки та під час професійної діяльності інспектора патрульної поліції.

Результати дослідження, обговорення та висновки. Більшість дослідників вивчають специфіку комунікації у курсантів, слухачів курсів первинної професійної підготовки поліцейських та діючих працівників поліції як одну із необхідних складових їх професійної компетенції.

Професійне спілкування поліцейського – це різновид спеціально організованої взаємодії людей (керівників і підлеглих; працівників, рівних за посадовим становищем; працівників і представників засобів масової інформації; працівників та громадян; працівників і правопорушників), змістом якого є пізнання, обмін інформацією та вплив учасників комунікативного процесу один на одного з метою вирішення правоохоронних завдань. Стосовно професійного

спілкування поліцейського можна сказати, що воно відбувається як контакт: ситуаційно-діловий, юридичний, статусно-рольовий, пізнавально-оцінювальний, міжособистий та інформаційний [1, с.22-24].

Так, І.В. Семчук та Ю.В. Слободчикова вважають, що «у психологічній науці і практиці роль комунікативної компетенції можна визначити як вузлову систему утворюючу категорію, так як з її допомогою можна пояснити ряд феноменів взаємодії в процесі професійної діяльності між людьми». Авторки зазначають, що від «комунікативної компетентності працівника поліції, його потреб і специфіки мотивації в професійному спілкуванні залежить характер його комунікативної активності і він визнає комунікативні цінності» [2, с.250].

Т.В. Крашеніннікова визначає професійну комунікативну компетентність як «складне психологічне утворення, що формується на базі комунікативної компетентності людини в умовах конкретної фахової діяльності, що можна уявити у вигляді системи значимих для працівника відносин, умінь і навичок спілкування». Авторка говорить, що у повсякденній діяльності працівників поліції присутні різноманітні ситуації конфліктної взаємодії різного рівня, переважно агресивного за своєю формою спілкування (очна ставка, обшук, допит тощо). Дослідниця вважає, що основу фахового спілкування працівника поліції складають саме контакти в агресивному комунікативному середовищі [3, с.11-12].

Т.В. Нікітіна вважає, що комунікативна освіта курсантів відомчих ВНЗ є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки. «Заняття курсантів науково-дослідницькою діяльністю сприяє формуванню особистості курсанта відомчого вищого навчального закладу, який зможе вільно орієнтуватися в міжособистісних відносинах, придбає соціальну самостійність, стане мобільним і кваліфікованим, який вміє приймати складні службово-виробничі рішення і ефективно обмінюватися інформацією в різних ситуаціях спілкування в своїй майбутній професійної діяльності» – говорить авторка [4, с.42].

О.А. Липіна в своєму дослідженні слухачів – поліцейських, проаналізувала їх промову та письмові роботи, та виявила найбільш актуальні проблеми в їхній мові. Авторка говорить: «Крім поширених синтаксичних і пунктуаційних помилок

очевидні порушення комунікативних якостей мовлення: відсутність логіки викладу; відсутність точності слововживання; порушення лаконічності мови... присутні значні порушення при підготовці службових документів (рапортів, протоколів, доповідних записок)» [5, с.43].

«Комплекс вправ сприятиме розвитку пізнавальної активності слухачів, більш глибокому засвоєнню матеріалу, розвитку уваги і мислення...розширенню словникового запасу, розвитку навичок письмової ділової комунікації та вихованню у слухачів вимогливого ставлення до власної мови - як письмової, так і усної» – резюмує О.А. Липіна [5, с.45].

Рівень комунікативної компетенції працівників правоохоронної системи, за В.Ф. Родіним та В.Л. Цветковим, знаходиться в прямій залежності від їх загального розвитку, культури, широти світогляду, наявності різнобічних знань, сформованості певних моральних принципів. Однією з найважливіших психологічних особливостей комунікації в системі МВС, на думку авторів, є професійна спрямованість, яка пов'язана з необхідністю встановлення осіб, які вчинили злочини, свідків, потерпілих та інших, тобто існує певна заданість параметрів спілкування. Дослідники вважають, що кожен працівник повинен мати необхідні комунікативні якості, такі як уміння: швидко встановлювати психологічний контакт з незнайомими людьми і вміння їх розташувати до себе; слухати інших людей; здійснювати психологічний вплив на людей під час виконання службових завдань; долати психологічні бар'єри в спілкуванні і т.д. [6, с.278-279].

Таким чином, аналіз численної літератури свідчить, що комунікація в професійній діяльності працівника поліції відіграє важливу роль та пов'язана з безпосередньою взаємодією між людьми. І від того на якому рівні дана взаємодія буде відбуватися, залежить формування і становлення працівника поліції нового часу, здатного виконувати поставлені перед правоохоронними органами завдання на високому професійному рівні.

Перспективи подальших досліджень. Для більш глибокого вивчення окресленої проблеми, доцільно буде провести емпіричне вивчення

комунікативної компетентності працівників поліції в період підготовки та в процесі професійної діяльності.

Список літератури:

1. Посохова Я.С. Пам'ятка працівника Національної поліції України: Інформаційно-довідкові матеріали з питань професійного спілкування поліцейських / [уклад.: Клименко І.В., Швець Д.В., Євдокімова О.О., Посохова Я.С.]; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 52 с.
2. Семчук И.В., Слободчикова Ю.В. Формирование коммуникативной компетентности сотрудников ОВД в процессе профессиональной деятельности // *Вестник Московского университета МВД России*. 2017. №4. С. 249-253.
3. Крашеніннікова Т.В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: навч. посіб. Дніпро: Адверта, 2017. 107 с.
4. Никитина Т.В. Формирование профессиональной коммуникативной компетентности курсантов в процессе научно-исследовательской работы // *Вестник НВГУ*. 2017. №3. С. 39-43.
5. Липина Е. А. Проблемы письменной речи сотрудников полиции (нарушение лексических норм) // *Правопорядок: история, теория, практика*. 2016. № 2 (9). С. 42-45.
6. Родин В.Ф., Цветков В.Л. Коммуникативное общение в профессиональной деятельности сотрудников ОВД РФ // *Вестник Московского университета МВД России*. 2017. №5. С. 278-281.

РЕШЕТНЯК Д.

студент 4 курсу

Харківської державної академії фізичної культури

Науковий керівник: ПАВЛИК О. М.

канд. психол. н., доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Харківської державної академії фізичної культури

ВОЛЬОВІ ВЛАСТИВОСТІ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

Вступ. Поняття "воля" - одне з найбільш складних в психології. Воно розглядається і як психічний процес, і як аспект більшості інших найважливіших психічних процесів та явищ, і як унікальна здатність особистості довільно контролювати свою поведінку [4 С36-76].

Свідоме регулювання людиною своєї поведінки і діяльності, пов'язане з подоланням внутрішніх і зовнішніх перешкод [2, 3].

У деяких наукових працях слово «воля» виступає як синонім вольової регуляції, тобто здібності людини долати труднощі. Воля як процес - це не

тільки одна з вищих форм організації всіх інших психічних процесів. У вольових процесах особистість її психічні процеси не тільки проявляються, а й формуються, розвиваються. В результаті її дії підвищується рівень організованості інших психічних процесів, а також формуються так звані вольові властивості особистості - самостійність, рішучість, наполегливість, самовладання, цілеспрямованість та ін. [7 С. 277-280] .

Воля формується у процесі життя і діяльності людини, підкоряючи поставленій меті всі дії особистості. Це особистісне надбання, яке розвивається під впливом виховання і самовиховання. Воно здобувається за постійного спілкування з людьми, у спільній роботі з ними. Розвинута і загартована воля дає змогу людині переборювати значні труднощі на шляху до мети.

Гра в футбол, являючись боротьбою двох колективів, вимагає єдиної цілеспрямованої дії всіх гравців команди, взаємної підтримки та допомоги один одному, готовності кожного футболіста грати з максимальною напругою для досягнення перемоги своєї команди [6 С. 53 – 57].

Важливе значення для футболістів має прояв почуття товариства, колективізму, почуття обов'язку та відповідальності, рішучості, сміливості, наполегливості [1]. Тому, дослідження вольових властивостей спортсменів взагалі, а футболістів зокрема, є дуже актуальним.

Прояв сили волі, це не тільки вміння досягти поставленої мети, а й у разі потреби відмовитися від бажаного. Силу волі потрібно виховувати в собі. Важливо загартовувати в собі високі моральні спонукання. Найбільш плідний час для формування цих якостей – юність. Саме в цей період людина активно розвивається як особистість.

Організація дослідження.

Мета дослідження. Дати характеристику прояву сили волі футболістів різного віку.

Результати дослідження.

У нашому дослідженні розвитку сили волі приймали участь 34 студенти спеціальності «Футбол» у віці від 17 до 21 років. Футболісти були розділені на

дві групи. До першої увійшли 18 студентів, які навчаються на першому курсі, а до другої групи увійшли 16 студентів-футболістів, які навчаються на четвертому курсі. Всі досліджувані є студенти денної форми навчання і являються футболістами команд ХДАФК-1 та ХДАФК-2.

Для узагальненої характеристики розвитку сили волі ми обрали методику розроблену Н.Н. Обозовим «Самооцінка сили волі» [5].

Прояв сили волі неможливий сам по собі. Проявом сили волі може бути рішення складної задачі. Щоб здійснити будь-яку дію потрібно докласти певних зусиль, тобто проявити силу волі. Воля це те, чим людина може розпоряджатися, це усвідомлене управління своїми емоціями і вчинками, внаслідок чого долаються перешкоди, докладаються зусилля і стає можливим здійснення певної мети.

За результатами методики ми отримали дані стосовно кількості футболістів з різними рівня прояву сили волі, що представлені на рис.1 та рис.2.

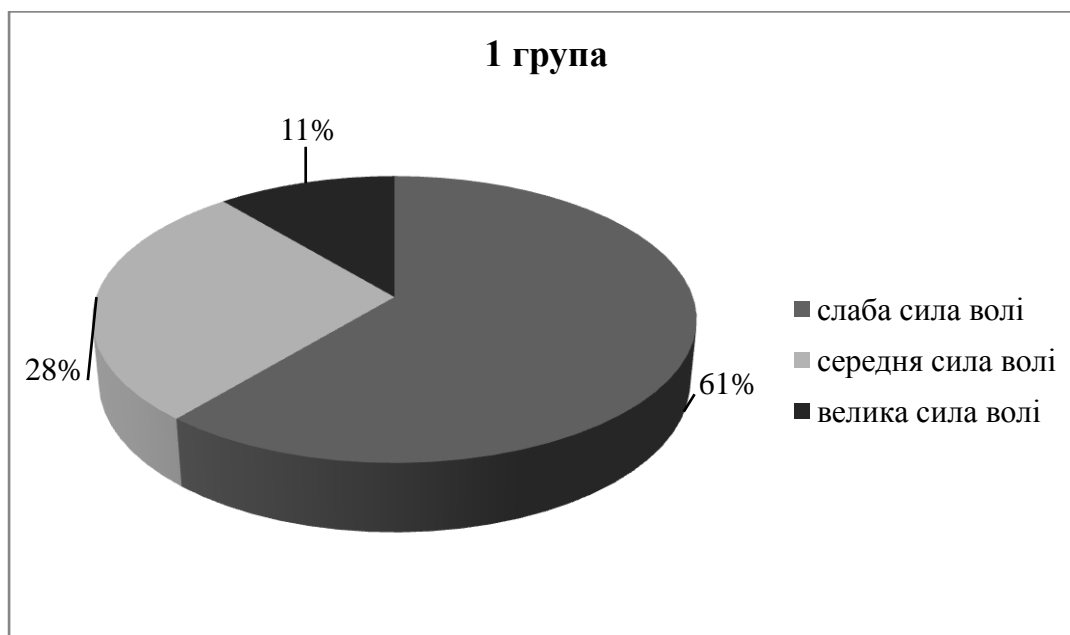

Рис. 1. Кількість футболістів у 1 групі з різним рівнем розвитку сили волі (%)

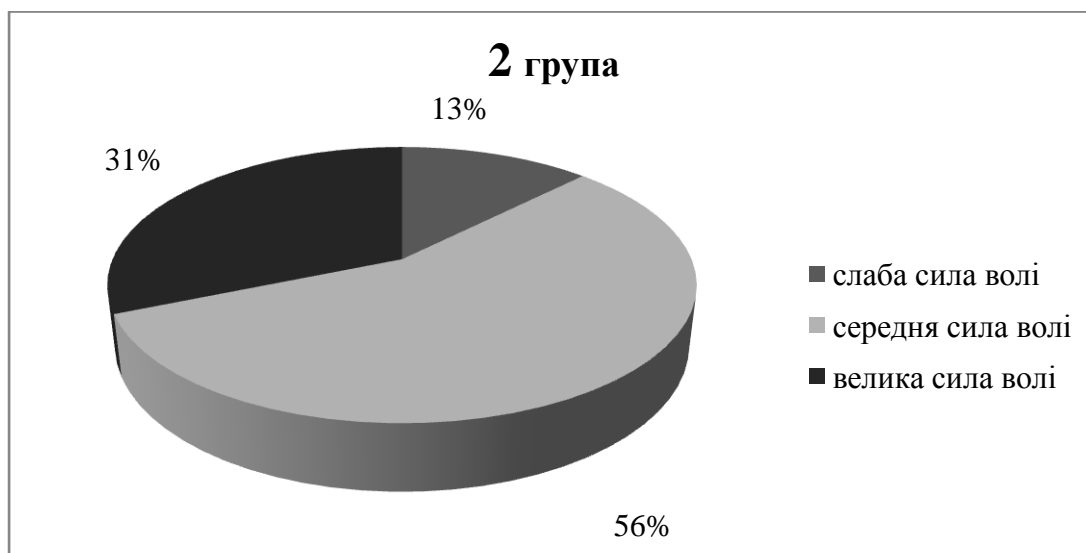

Рис. 2. Кількість футболістів у 2 групі з різним рівнем розвитку сили волі (%)

Отримані данні свідчать, що у 1 групі найбільша кількість футболістів (61%) мають слабку силу волі, 28% мають середній прояв сили волі та у 11% футболістів 1 групи високий рівень прояву сили волі.

Серед представників 2 групи найбільше спортсменів (56%) з середнім рівнем прояву сили волі, 31% з високим рівнем сили волі та 13% з низькою силою волі.

Відомо, що сила волі - це механізм, призначений для подолання внутрішніх перешкод на шляху до задуманого. Сила волі - це здатність довільно (свідомим зусиллям) керувати власною поведінкою і спрямовувати власну активність у необхідне русло, незважаючи на обставини.

Висока сила волі означає, що спортсмен здатен успішно протистояти всім внутрішнім і зовнішнім перешкодам на шляху досягнення своїх значимих цілей і втілення своїх заповітних бажань. Сила волі - це здатність продовжувати рух до мети навіть тоді, коли дуже хочеться зупинитися.

Спортсмени з великою силою волі в змозі завершити розпочату роботу, якщо вона їм не цікава, але потрібна. Вони чітко виконують розпорядок дня, тренувань, дієт та інше.

Низький рівень прояву сили волі не дозволяє спортсменам виконувати все вчасно, не відволікатися на другорядні справи, перешкоди на шляху

досягнення мети призводять до того, що такі спортсмени швидко здаються і не намагаються їх подолати.

Перспективи подальших досліджень. Виявити особливості розвитку вольових якостей футболістів молодшої та старшої вікових груп.

Список літератури.

1. Абдула А. Б. Теорія і методика футболу (навчальний посібник). Харків, 2009. 120 с.
2. Ильин Е. П. Психология воли. СПб., 2009. 368 с.
3. Ильин Е.Л. Психология физического воспитания: Учебник для институтов и факультетов физической культуры. Питер, 2000. 486 с.
4. Макарушкина М. А., Эйдман Е. В., Иванников В. А. Проблема воли в зарубежной психологии // Вопросы психологии. 1988. № 3. С36-76.
5. Обозов Н.Н. Возрастная психология: юность и зрелость. СПб, «Облик», 2002. 135 с.
6. Перевозник В. И., Перцухов А. А. Исследование двигательной активности футболистов 17–19 лет в условиях соревновательной деятельности // Слобожанський науково-спортивний вісник: Зб. наук. ст. Харків, 2009. № 1. С. 53 – 57.
7. Чмир Т.В. Вольова сфера особистості: теоретичні аспекти // Психологія: реальність і перспективи. 2015. Вип. 4. С. 277-280.

РОМАНЕНКО О.Ю.

аспірант
кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії фізичної культури

ПСИХІЧНЕ ВИГОРЯННЯ У СПОРТІ

Вступ: Поряд з травмами однією з головних причин відходу зі спорту спортсмени, тренери та спортивні психологи називають психічну втому або «вигорання». Так само вигорання є чинником, що знижує ефективність тренувальної та змагальної діяльності. З огляду на високий рівень конкуренції в сучасному спорті, вирішення проблеми «вигорання» може стати серйозним кроком на шляху пошуку нових підходів у підготовці спортсменів.

Мета: проаналізувати сучасні підходи до проблеми «вигорання» в спорті.

Методи: Теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел.

Результати дослідження: Сучасні уявлення про джерела психічного вигорання базуються на концепції професійного стресу. Заняття спортом для висококваліфікованих спортсменів це, як правило, і є їх професійна діяльність.

Змагальний і тренувальний процес є сильним стрес фактором для спортсменів. При цьому спортсмени схильні до стресів, які виникають і поза тренувальним процесом. Вони протягом багатьох років позбавлені звичайних життєвих задовольень, розваг. Самообмеження стосуються і отримання освіти, сімейних і дружніх контактів, сексуального життя, створення власної сім'ї. Спортсмени, тренери та спортивні психологи. Не дивно, що на ряду з травмами однією з головних причин відходу зі спорту спортсмени, тренери та спортивні психологи називають психічну втому або «вигорання».

Вигорання як фактор, що знижує ефективність тренувальної та змагальної діяльності вивчався вченими, починаючи з початку 1980-х рр. і продовжується до цього дня. (Р. Уейнберг, Д. Гоулд, Т. Raedeke, А. Smith, Гринь Є.І.)

В вітчизняній спортивній психології велика увага приділяється, в першу чергу, перетренованості спортсменів, і її впливу на спортивний процес.

Але вигоряння процес набагато складніший, ніж перетренованість, тому і вимагає до себе більш пильної уваги з боку тренерів та спортсменів.

На даний момент встановлено наступні причини «перегорання»: надмірний рівень стресу і тиску, пид час змагань, установлений тренером надмірний обсяг тренувальної та змагальної діяльності, одноманітність тренувальної діяльності, недостатній повноцінний відпочинок, який не завжди можливий, особливо для учнів або працюючих спортсменів. Емоційні перевантаження, пов'язані з активною участю в змаганнях, необхідність контактів з суперниками, судьями, представниками засобів масової інформації. Складність взаємини з тренером, (А.В. Родіонов; Р.Уейнберг, Д.Гоулд; Б.П. Яковлев, Т. Raedeke, R. Smith).

Аналіз отриманих даних дозволяє вважати, що для досить великої кількості спортсменів характерні ті чи інші ознаки вигорання. При цьому слід враховувати індивідуальність його протікання у кожного зі спортсменів.

Симптоми психічного вигорання в спортивній діяльності умовно можна об'єднати в 4 групи:

- фізичні: порушення сну, хронічні головні болі, гастроентерит-логічні проблеми, фізичне і психічне знемога, підвищена схильність інфекційним захворюванням, знижений рівень фізичної активності, хронічна втома;
- емоційні: депресія, безпорадність, гнів / агресія, дратівливість, напруженість, знижений фон настрою, підвищена тривожність;
- поведінкові: відсутність бажання виступати, зловживання лікарськими і психоактивними препаратами, відсутність інтересу до спортивної діяльності, зниження результативності тренувальної та змагальної діяльності, відхід від фізичної активності, труднощі в міжособистісних відносинах;
- когнітивні: переоцінка цінностей, негативні установки, оцінка спортивної діяльності як пред'являє надмірні вимоги до особистості спортсмена.

У спортивній психології існує дані про те, що емоційне вигорання може бути обумовлено особистісними особливостями спортсменів ..

Фактором ризику розвитку психічного вигорання у спортсменів є наявність у спортсменів підвищеного рівня особистісної тривожності, зовнішнього локусу контролю, високого розбіжності рівня домагань і самооцінки, орієнтації на уникнення невдач, рівень пріятзаній. (Р. Уейнберг, Д. Гоулд; В. Шелленбергер, R . Smith)

Психологічними ресурсами подолання психічного вигорання у спортсменів є особистісні властивості, що зумовлюють конструктивне ставлення до успіхів і невдач, усвідомлення підконтрольності значущих ситуацій спортивної діяльності (висока самооцінка, відсутність значної розбіжності самооцінки та рівня домагань, мотивація прагнення до успіху,

внутрішній локус контролю, низька тривожність, розвинений емоційний інтелект).

Незважаючи на актуальність і складність вивчення на сьогоднішній день існує обмежена кількість даних в системному дослідженні, і тільки приблизні методи профілактики синдрому вигорання.

Висновок: Велика увага до проблематики психічного вигорання в спортивній діяльності пов'язано з його негативними наслідками. До них відносяться зниження ефективності тренувальної і змагальної діяльності, схильність хворобам, поява травм, відхід зі спорту.

Незважаючи на актуальність феномена «вигорання» в спорті на сьогоднішній день існує обмежена кількість дослідженні щодо цього питання. Тема «вигорання» в спорті вимагає подальших досліджень.

Список літератури

1. Багадирова С.К. Материалы к курсу «Спортивная психология»: учебное пособие / С.К. Багадирова. – Майкоп: Изд-во «Магарин О. Г.», 2014. – 243 с.
2. Гринь, Е.И. Личностные ресурсы преодоления психического выгорания у спортсменов: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Е.И. Гринь. – Краснодар, 2009. – 24 с
3. Ильин Е.П. Психология спорта. – СПб.: Питер, 2008.
4. Уэйнберг Р.С., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. Киев: Олимпийская литература, 2001

САВЧЕНКО В.Г.,

ректор, професор, доктор пед. наук

РОДИНА Ю.Д.,

ст. викл. каф. педагогіки і психології

ЧЕРНОКОЛЕНКО А.В.,

викл. каф. боксу, боротьби і важкої атлетики

Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, м. Дніпро

СОЦІАЛІЗОВАНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ-БОКСЕРІВ

Вступ

Отримання вищої освіти для сучасної молоді людини – один із найважливіших періодів її життєдіяльності, індивідуального зростання та

становлення як фахівця з певними професійними компетенціями, що забезпечить успішну реалізацію особистості в соціальному середовищі. Ефективне вирішення цих завдань у вищому навчальному закладі фізичного виховання і спорту значною мірою залежить від того, як швидко та якісно відбувається процес адаптації студентів [1,3,5].

Збільшена потреба суспільства сучасної України, гостро ставить питання розвитку особистості студентів, підготовки їх до майбутньої професійної діяльності, які продуктивно адаптуються в соціумі, соціально стійких, фізично розвинених, здатних до повноцінної самореалізації [4,5]. Життя і здоров'я студентів в чому визначаються рівнем їх адаптивності - вродженої та набутої здатності до адаптації, тобто пристосуванню до всього різноманіття життя у будь-яких умовах [1,2]. У цьому процесі велике значення має зміст і якість освіти у вищій школі, створенням сприятливих умов для розвитку процесу соціальної адаптації засобами фізичної культури.

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що фізична культура є важливою складовою частиною соціальної культури сучасного суспільства. У цій якості виховання загальної і спеціальної культури особистості молоді людини може бути розглянуто як ефективний спосіб соціалізації студента вищого навчального закладу.

Мета дослідження: визначити рівень соціально - адаптованої активності на прикладі студентів-боксерів.

Методи дослідження: вивчення науково-методичної літератури, анкетування, статистична обробка отриманих результатів.

Організація дослідження.

Під час роботи для визначення рівня соціально-психологічної адаптації була використана методика вивчення соціалізованості особистості, розроблена професором М. І. Рожковим У дослідженні взяли участь 15 спортсменів-боксерів Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту з різним рівнем спортивної кваліфікації з наступних кваліфікацій:

– I розряд – 1 студент,

- II розряд – 2 студента,
- КМС – 7 студентів,
- МС – 3 студента,
- МСМК – 1 студент,
- ЗМС – 1 студент.

За методикою досліджується соціальна адаптованість, автономність, соціальна активність та моральність.

Результати дослідження, обговорення та висновки

Отримано результати для студентів-боксерів.

- соціальна адаптованість - 74% (2,9 балів);
- автономність 77,5% (3,1 балів);
- соціальна активність 85% (3,4 балів);
- моральність 75% (3 балів).

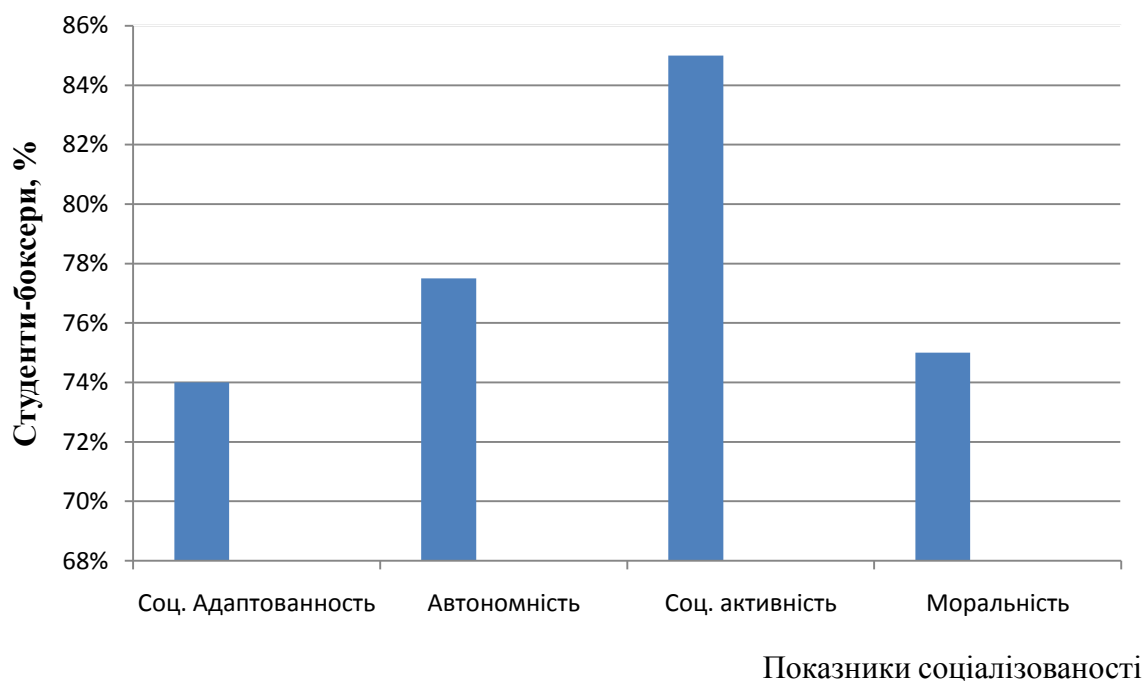

Рис. 1 Сформованість показників соціалізованості у студентів-боксерів.

Високий відсоток автономності (77,5%) вказує на те, що заняття спортивною діяльністю на прикладі боксу забезпечує більш зрілий вияв особистості ніж у просто студентів. Такий показник як моральність (75%) теж свідчить про позитивний соціально-психологічний вплив занять спортом і

дозволяє нівелювати досить високі агресивні прояви, що стимулює такий спорт як бокс і що було досліджено на попередніх етапах.

Показники соціальної адаптованості та соціальна активність свідчать про позитивний вплив занять спортом боксом на процеси, що досліджуються.

Усі показники студентів-спортсменів вищі за середню відмітку, що говорить про те, що заняття спортом підвищують соціалізованість особистості.

Висновки:

1. Соціалізація, що передбачає міжособистісну взаємодію і спілкування, у тому числі під час отримання вищої освіти є важливим поняттям у сфері вищої освіти, у тому числі у закладах вищої освіти фізкультурного профілю.

2. Дослідження студентів, що займаються видом спорту бокс на досить високому кваліфікаційному рівні, свідчать про високий відсоток сформованості таких показників як соціальна адаптованість та соціальна активність і вказують на позитивний вплив занять вищезазначеним спортом на соціалізацію студентів, що займаються у вищому навчальному закладі..

3. Сформованість усіх показників соціалізованості особистості досліджених студентів-спортсменів вищі за середню відмітку (усі більше 70 %), що говорить про те, що заняття спортом підвищують здатність до соціалізації у студентів у закладах вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають про подальше вивчення усіх компонентів соціалізованості студентів-спортсменів, що займаються різними видами спорту.

Список літератури

1. Андреева Т.М. Социальная психология М.: Аспект-Пресс, 2014 365 с.
2. Баширова С.В Педагогические основы социализации студентов муниципального вуза. М.: Издательство Института общего образования, 2015. 312 с.
- 3.Зарецкая И.И. Управление процессом социализации личности- инновация в воспитании- Инновации и эксперимент М: Муниципальное образование., 2008. С.12-17.
4. Савченко В. Г., Андрушина Л. Л., Родіна Ю. Д. Індивідуалізація навчання як основа нової парадигми освіти у контексті Болонського процесу Матеріали VII Міжнар. наук. конф. «Модернізація вищої освіти України в

умовах Болонського процесу: аналіз вітчизняного досвіду і перспективи розвитку. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008. 368 с.

5. Савченко В. Г., Андрюшина Л. Л., Родіна Ю. Д. Психолого-педагогічні аспекти соціалізації студентів, які отримують вищу освіту у сфері фізичної культури і спорту Спортивний вісник Придніпров'я. [наук.-теор. журн.]. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація». – 2016. – № 3. – С.189 – 192.

ТИМЧЕНКО С. А.

студентка 2 курсу магістратури факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЛАМАШ І. В.

канд. психол. н., доцент,
доцент кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ,

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРАЦІВНИКІВ СЕРВІСУ

Вступ. Компетентність у сфері спілкування стала однією з головних складових високого професійного рівня фахівця в будь-якій області людської діяльності. Вченими приділяється особлива увага вивченню місця соціального інтелекту у структурі професійно значущих якостей. Окремо виконано дослідження особливостей соціального інтелекту та його місця у структурі професійно важливих властивостей особистості працівника сфери послуг (Г. В. Ожубко, 2007, Н. Ю. Ульянова, К. В. Локтева, 2015).

Феномен комунікативної компетентності розглядається дослідниками у контексті формування певних особистісних властивостей (Г. М. Андрєєва, О. О. Бодальов, В. Н. Куніцина, Б. Ф. Ломов, В. М. Погольша та ін.).

Мета дослідження - узагальнити результати сучасних досліджень щодо місця взаємозв'язку комунікативної компетентності та соціального інтелекту у структурі професійно важливих властивостей особистості.

Результати дослідження, обговорення та висновки. Взаємозв'язки комунікативної компетентності та соціального інтелекту визначалися методом опитування у працівників сервісу, які працюють у системі «людина-людина»

продовж 1 року. В опитуванні прийняло участь 30 респондентів представлені, результати представлені у таблиці 1. Для виявлення зв'язку комунікативної компетентності з соціальним інтелектом у працівників сфери сервісу було використано опитувальник тесту «Соціальний інтелект» розробленого Дж. Гилфордом (J. P. Guilford).

Таблиця 1

Шкали	Субтест 1	Субтест 2	Субтест 3	Субтест 4
Розуміння людей	0,000	-0,100	-0,193	-0,445*
Розуміння професійних ситуацій	0,166	-0,580*	-0,571*	-0,156
Вправність, хватка	0,266	-0,580*	-0,571*	-0,156
Моральні установки	-0,577*	0,266	0,221	0,027
Мотивація досягнення	-0,220	0,000	-0,240	-0,255
Емоційна стабільність	0,202	0,000	0,240	0,255
Імідж, самопрезентація	0,266	-0,590*	-0,571*	-0,256
Соціально-психологічна компетентність	0,266	-0,580	-0,571*	-0,256
Вербальна компетентність	-0,266	0,580*	0,571*	0,256
Оперативна соціальна компетентність	0,266	-0,580*	-0,571*	-0,256
Его-компетентність	0,266	-0,580*	-0,571*	-0,256
Комунікативна компетентність	-0,266	0,580*	0,571*	0,256
Упевненість	-0,266	0,580*	0,571*	0,256
Стабільність людських відносин	-0,255	0,189	-0,052	-0,205
Мотивація схвалення	0,567*	-0,266	-0,221	-0,027
Комунікативно-особистісний потенціал	-0,266	0,578*	0,571*	0,256

Примітка 1: * - рівень значущості $p \leq 0,05$.

Показник «Субтест 1. Історія з завершенням» у першій групі визначає такі наступні значущі прямі показники з такими компонентами комунікативної компетентності «Мотивація схвалення» ($r = 0,567$, $p \leq 0,05$) та зворотні значущі взаємозв'язки зі шкалою «Моральні установки» ($r = -0,577$, $p \leq 0,05$). Отже, респонденти здатні досить точно прогнозувати наслідки власної поведінки та поведінки оточуючих спираючись на аналіз реальних ситуацій спілкування у різних сферах соціальної взаємодії. Будуючи певну стратегію власної поведінки

підвищується прагнення до схвалення. Фіксується негативний вплив на моральні установки учасників групи, що може призводити до хибних суджень. Показник «Субтест 2. Групи експресії» демонструє такі наступні значущі прямі показники з такими компонентами комунікативної компетентності «Вербальна компетентність» ($r = 0,580, p \leq 0,05$), «Комунікативна компетентність» ($r = 0,580, p \leq 0,05$), «Упевненість» ($r = 0,580, p \leq 0,05$), «Комунікативно – особистісний потенціал» ($r = 0,578, p \leq 0,05$) та зворотні значущі взаємозв'язки спостерігаються зі шкалою «Розуміння професійних ситуацій» ($r = - 0,580, p \leq 0,05$), «Вправність, хватка» ($r = - 0,580, p \leq 0,05$), «Імідж, самопрезентація» ($r = - 0,580, p \leq 0,05$), «Оперативна соціальна компетентність» ($r = - 0,580, p \leq 0,05$) і «Его - компетентність» ($r = - 0,580, p \leq 0,05$). Таким чином, учасники надають суттєвого значення невербальному спілкуванню та приділяють велику увагу реакції учасників комунікації. Підвищення здатності аналізувати складні ситуації взаємодії, добудовувати невідомі ланки у низці цих взаємодій, передбачати поведінку оточуючих пов'язане з підвищенням рівня комунікативних навичок, здатності керувати власними та розпізнавати чужі вербальні сигнали, чітко та упевнено інтерпретувати міміку, жести, інтонацію. Між тим, дещо нівелюється здатність та прагнення до самопрезентації, бажання працювати над власним іміджем, відмічається дезорієнтованість в загальній соціальній орієнтації. Показник «Субтест 3. Вербальна експресія» демонструє такі наступні значущі прямі показники з такими компонентами комунікативної компетентності «Вербальна компетентність» ($r = 0,571, p \leq 0,05$), «Комунікативна компетентність» ($r = 0,580, p \leq 0,05$), «Упевненість» ($r = 0,571, p \leq 0,05$), «Комунікативно – особистісний потенціал» ($r = 0,571, p \leq 0,05$) та зворотні значущі взаємозв'язки спостерігаються зі шкалою «Розуміння професійних ситуацій» ($r = - 0,571, p \leq 0,05$), «Вправність, хватка» ($r = - 0,571, p \leq 0,05$), «Імідж, самопрезентація» ($r = - 0,571, p \leq 0,05$), «Соціально-психологічна компетентність» ($r = - 0,571, p \leq 0,05$), «Оперативна соціальна компетентність» ($r = - 0,571, p \leq 0,05$) і «Его - компетентність» ($r = - 0,571, p \leq 0,05$). Отже, чим

вищою є здатність до розпізнавання емоцій інших людей пропорційно їй отримуємо високу чутливість до характеру і відтінкам людських взаємин, що допомагає їм швидко і правильно розуміти те, що люди говорять один одному (мовну експресію) в контексті певної ситуації, конкретних взаємовідносин. Учасники групи відчують себе досить упевнено та розкуто у прямій комунікації з оточуючими, в той час, як необхідно виявляти певні навички самопрезентації, працювати над власним іміджем, проявляти загальну соціальну обізнаність відзначається дещо негативна динаміка. Показник «Субтест 4. Історії з доповненням» не виявляє значущих прямих показників з компонентами комунікативної компетентності, натомість зворотні значущі взаємозв'язки спостерігаються зі шкалою «Розуміння людей» ($r = -0,445$, $p \leq 0,05$). Таким чином, можна зауважити, що учасники опитування іноді відчують певні труднощі в аналізі ситуацій міжособистісного взаємодії і, як наслідок, складно адаптуються до різного роду взаємин між людьми (сімейним, діловим, дружнім і іншим). Шляхом логічних умовиводів вони можуть добудовувати невідомі, відсутні ланки в ланцюзі цих взаємодій, передбачати, як людина поведе себе надалі, відшукувати причини певної поведінки.

Перспективи подальших досліджень У ході дослідження проблеми формування взаємозв'язку комунікативної компетентності та соціального інтелекту у працівників сервісу, яка на даний час є не достатньо дослідженою, ми звернулися до праць науковців, які досліджують такі суміжну проблематику та відмітили недостатній рівень досліджень у цій сфері. Перспективним є дослідження взаємозв'язків комунікативної компетентності з емоційним інтелектом, комунікативними установками, комунікативних навичкок.

Список літератури

1. Альохіна Н. В. Соціальний інтелект в структурі соціальної компетентності фахівців фармації. Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія». 2013. № 1046. С. 60–63с.
2. Баширов И. Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05. М., 006. 23с

3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование. – 2005. – № 5. – С. 34–42.

ТОПОРКОВА І.В.,

Харківський інститут фінансів
Київського національного торговельно-економічного університету

ФЕНОМЕН БРЕХНІ І ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ТРАКТУВАННЯ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Вступ. Сьогодні мало хто сумнівається в актуальності дослідження проблеми брехні і ставлення до неї сучасної молоді людини. З цим феноменом занадто часто стикається в житті кожен з нас. Вічна проблема людської щирості, обману і брехні не раз ставала предметом обговорення в художній літературі, філософії, соціології та психології. На значну роль брехні і її багатогранність в людському житті звертав увагу філософ М. Бердяєв. Він писав: «Світ захлинається від брехні. Брежуть не тільки люди брехливі за своєю природою, а й люди правдиві. Брежуть не тільки свідомо, але і несвідомо». Брехня сучасного світу, на його думку, є виразом глибокого переродження структури свідомості: «Зі світу все більше зникає особиста совість, і все менше чується її голос» [1].

Вивчення феномену брехні було і є актуальним як у вітчизняній, так і в світовій філософії та психології. Феномен брехні розглядався з точки зору моральності та моралі (Д. Шимановський, Є. Белякова, Д. Дубровський, М. Льюїс, Ж.-П. Сартр, Н. Любимова, К. Мелітан, Е. Пінкоффс, К. Саарні та ін.); як результат соціальних відносин (А. Мягков, В. Знаков, П. Алексеев, А. Панін, К. Соломон, А. Тарасов, А. Давидов, К. Давидова, В. Штерн, О. Фрай, Ю. Щербатих П. Кроп, Р. Роджерс, та ін.); як компонент спілкування (К. Давидова, В. Знаков, А. Мягков, Ю. Щербатих, Р. Соломон, О. Фрай); як акт мислення (Ж. Дюпре, П. Екман, С. Саймон, К.Р. Снайдер); як сукупність вербальних і невербальних ознак (С. Симоненко, П. Екман); як вольовий акт

(О. Ліпманн); як індивідуально-психологічна особливість людини (І. Церковна, Н. Майорчак, М. Красников та ін.). Психологічні особливості брехливості неповнолітніх та дитячу брехливість досліджували В. Мухіна, Б. Сосновський, К. Мелітан, П. Каптерев, О. Ліпманн, С. Якобсон, В. Штерн П. Екман та ін. На сьогодні проблему проявів брехливості та вплив особистісних якостей на її розуміння у дітей, неповнолітніх і молоді розглядають Н. Майорчак, О. Душина, В. Знаков та ін.

В результаті теоретичного дослідження поняття «брехня» у науковій літературі ми бачимо, що вчені дають неоднозначні визначення в залежності від точки зору на проблему. Відповідно до цього вони виділяють і описують різні типи і види брехні, визначають основні чинники, що впливають на формування ставлення людини до брехні, розкривають її механізми [1-6]. Проте, на нашу думку, досить актуальними є також дослідження щодо розуміння студентами сутності брехливості й обману.

Мета дослідження – дати змістовну характеристику категорії брехні і деяких особливостей розуміння даного феномена сучасними дослідниками.

Результати дослідження, обговорення та висновки. Відзначимо, що ставлення до феномену неправди, брехні і обману протягом століть в різних державах змінювалося досить кардинально: від повного табу на брехню і обман до, принаймні, часткового їх виправдання. При цьому часто брехня одночасно і засуджувалася, і виправдовувалася. З розвитком цивілізації брехня пройшла свої стадії розвитку – від брехні з метою виживання в первісному суспільстві до фальсифікації в історії, приховування або спотворення інформації і т. д.

Розгляд брехливості як форми поведінки, якості чи риси особистості, припускає стійкий, свідомий прояв брехливості в психіці індивіда, закріплюється й повторюється в структурі особистості. Л. Собчик висловила припущення, що низка психологічних якостей людини, наприклад таких, як істеричність або пов'язана з нею демонстративність, проявляються в прикрашанні власних можливостей, у тому числі за допомогою брехні й інших способів уведення оточуючих людей в оману [2]. П. Екман визначає брехню як

навмисне рішення увести в оману співрозмовника без попередження про свій намір зробити це [3]. Дещо по-іншому визначає брехню й обман В. Знаков. Він стверджує, що брехня – це умисна передача відомостей, які не відповідають дійсності [4]. Також він вивчаючи проблему нещирості в контексті психології розуміння і психології особистості, виділив 9 категорій, пов'язаних з нею. Запропонована В. Знаковим класифікація [5], безумовно, є цікавою, але в конкретній дійсності описані категорії динамічніші, пластичні, податливі і такі, що характеризуються взаємопроникненням одна в одну. У реальному житті брехня трапляється в різних проявах і тому неймовірно важко визначити тонку грань, що розділяє брехню і неправду, самообман від обману. Таким чином, визначення подібності та відмінності обману, брехні, неправди виявляється непростим завданням навіть для фахівців, не кажучи вже про молодих людей, які стикаються з різними формами прояву названих феноменів в повсякденному житті.

Зокрема, існують відмінності між брехнею й неправдою, які орієнтовані на самого себе, та неправдою, спрямованою на інших. У цьому разі зазвичай проводиться розрізнення між явною (відвертою, грубою) брехнею, перебільшенням і тонкою брехнею. Також, виділяються імпліцитні (у суспільній свідомості) види брехні: містифікація, фальсифікація, симуляція, самозванство, плагіат і підміна понять, дитяча та неприкрита брехня, недомовки, казки для дітей і міфи, біла брехня, брехня на благо (благородна брехня) або для порятунку та брехня під присягою, клятвoporушення і наклеп, самообмова, блеф, введення в оману, підтасування фактів, перебільшення й применшення, жартівлива брехня і контекстна брехня, брехня через двозначності інформації та мимовільна брехня, а також патологічна брехня [6]. Отже, якого б виду не була брехня, загалом можна констатувати, що брехня, обман і неправда – складові частини соціально-психологічної життєдіяльності людини. Позбутися цих феноменів неможливо та й неправильно, а також безперспективно.

Аналіз досліджень науковців особливостей розуміння брехні студентами показує, що молоді люди усвідомлюють глибину і неоднозначність змісту даної дефініції, констатують факт катастрофічної поширеності брехні в сучасному суспільстві, віддають собі звіт про наслідки спотворення дійсності. Переважна більшість студентської молоді розглядають брехню: як невід'ємну частину буття; як спосіб захисту від оточуючих, від себе, від обставин, від реальної дійсності; як гріх, найгірший порок людства. На їх думку, люди брешуть щоб виділитися, справити враження; захистити себе від почуття неповноцінності, незручності; уникнути покарання, осуду; заради збереження соціальних відносин; прагнення допомогти іншим; заради досягнення мети; без приводу. Однак, щоб брехні стало менше, молоді люди впевнені, що треба намагатися бути щирими і говорити правду.

Отже, короткий огляд літературних джерел і результатів емпіричного дослідження з проблеми дозволив виявити різні підходи до розуміння і тлумачення брехні, причин і факторів її детермінації в суспільстві. Однак, незважаючи на відмінність підходів, автори одностайно вказують на необхідність вивчення даного феномена, так глибоко вкоріненого в нашому суспільстві.

Перспективи подальших досліджень. На нашу думку, потребує глибшого вивчення проблема взаємозв'язку умов і індивідуально-психологічних особливостей, що впливають на формування системи відносин людини до життя, до оточуючих людей, до самої себе, що регулюють поведінку і її моральні орієнтири тощо. При цьому важливо підкреслити, що вивчення специфіки розуміння і ставлення студентів до даної морально-етичної категорії має особливу значущість, оскільки саме сучасна молодь буде багато в чому визначати майбутнє нашої країни.

Список літератури.

1. Бердяев Н.А. Парадокс лжи // Человек. 1999. № 2. С. 102-108.
2. Гусейнов Г. Ч. Ложь как состояние сознания / Г. Ч. Гусейнов // Вопр. философии. –1989. – № 11. – С. 64–76.

3. Экман П. Психология лжи / П. Экман. – СПб. : Питер 2000. – 381с.

4. Знаков В. В. Неправда, ложь и обман как проблемы психологи понимания / В. В. Знаков // Вопр. психологии. – 1993. – № 2. – С. 9–16.

5. Знаков В.В. Классификация психологических признаков истинных и неистинных сообщений в коммуникативных ситуациях // Психол. журн. 1999. № 2. С. 54-65.

6. Майорчак Н.М. Вплив особистісних якостей студентів на розуміння брехні як психологічного феномену / Н.М. Майорчак // Психологічні перспективи. – 2015. – Вип. 26. – С. 199-208. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2015_26_20.

ФІЛЕНКО Л.В.

к.фіз.вих, доцент

Харківської державної академії фізичної культури

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ЗАСОБАМИ РОЗВИТКУ КОГНІТИВНИХ ЯКОСТЕЙ

Вступ. Підготовка фахівців фізичної культури та спорту має враховувати фактори, які впливають на формування інформаційної компетентності студентів. У дослідженнях авторів [5, 7, 12] обґрунтовані основні принципи формування інформаційної грамотності та компетентності у студентів під впливом використання сучасних інноваційних технологій освіти. На думку В.С. Ашаніна, тенденції інформаційної підготовки в спортивній освіті спрямовані на обробку великих масивів інформації [1, 13]. Це викликає у студента потребу застосовувати індивідуальні когнітивні якості для обробки інформації та їх трансформування у нові знання. У спортивній освіті показники когнітивних якостей мають безпосередній вплив на рівень спортивної результативності [3, 8, 10] та підвищення професійної майстерності [4, 6, 9]. Сучасні спортивні науковці мають у своєму резерві арсенал розробок щодо розвитку когнітивних якостей у студентів протягом навчального процесу [2, 11, 14]. Використання інформаційних технологій навчання, які враховують індивідуальні психологічні особливості розумової діяльності студентів, є одним із факторів формування інформаційної компетентності студентської молоді.

Мета дослідження. Проаналізувати рівень розвитку когнітивних якостей студентів різних спортивних спеціалізацій засобами інформаційних технологій та розробити регресійні моделі формування інформаційної компетентності фахівців фізичної культури і спорту.

Результати дослідження та їх обговорення. Протягом дослідження були застосовані комплекси комп'ютерних психодіагностичних програм для виявлення індивідуальних когнітивних показників студентів (n=98) Харківської державної академії фізичної культури. Досліджувалися показники короткочасної пам'яті, концентрації та об'єму уваги, уява, лабільності мислення та сприйняття навчального матеріалу засобами інформаційних технологій. Аналіз рівня розвитку когнітивних якостей студентів встановив, що досліджувані спортсмени мають високий рівень сприйняття матеріалу (78,2% – 83,1%) та уяви (55,0% – 74,5%), але низький рівень мислення (25,7% – 31,3%), виявлено домінування образної форми протікання пізнавальної діяльності над аналітично-логічною (таблиця 1).

Таблиця 1.

Рівень розвитку когнітивних якостей студентів (n=98)

Спеціалізація	Когнітивні якості, % від max				
	увага	мислення	уява	сприйняття	пам'ять
Ігрові види спорту	71,6%	25,7%	74,3%	83,1%	54,8%
Однборства	67,3%	30,0%	74,5%	82,7%	42,4%
Циклічні види спорту	66,0%	28,5%	69,2%	78,2%	54,5%

Детальний розгляд отриманих показників дозволив розробити когнітивні моделі, які спрямовані на підвищення ефективності формування інформаційної компетентності фахівців фізичного виховання та спорту. Когнітивна модель групи студентів ігрових видів спорту вказує на високий рівень розвитку сприйняття матеріалу, уяви, уваги, що є характерним для даного комплексу спортивних спеціалізацій та свідчить про наявність переваги студентів-кінестетиків в досліджуваній групі. Це потребує використання в навчальному процесі наглядних демонстрацій, динамічних та мультимедійних роликів,

відеокільцівок або інших засобів активізації пізнавальної діяльності у кінестетиків, до групи яких відносяться досліджувані. Когнітивна модель одноборців демонструє високий рівень сприйняття матеріалу та уяви, що свідчить про їх творчий потенціал. При побудові навчального процесу у таких студентів слід звернути увагу на використання засобів розвитку креативних показників, при поясненні навчального матеріалу слід використовувати наглядний матеріал, який супроводжувати абстрактними аналогіями, що викликає у студентів активізації розумових процесів, що є безпосередньо важливим для даної групи студенти, бо показники розвитку мислення є досить низькими. Аналізуючи когнітивну модель групи студентів циклічних видів спорту, можна виділити показник рівня розвитку сприйняття матеріалу (78,2%).

По результатам дослідження були розроблені багатомірні регресійні моделі, які свідчать про вплив (Z) когнітивних якостей студентів (сприйняття, x_1 ; уяви, x_2 ; уваги, x_3 ; пам'яті, x_4 ; мислення, x_5) на рівень інформаційної компетентності на рівні $p < 0,05$:

$$Z = 6,295 + 0,041x_1 + 0,256x_2 + 2,476x_3 + 0,047x_4 + 0,382x_5, \text{ (ігрові види спорту);}$$

$$Z = 1,057 + 0,08x_1 + 0,316x_2 + 7,29x_3 + 0,049x_4 + 0,222x_5, \text{ (одноборства);}$$

$$Z = 0,657 + 0,001x_1 + 0,102x_2 + 1,948x_3 + 0,364x_4 + 0,021x_5, \text{ (циклічні види спорту).}$$

Висновки. Проаналізовано показники розвитку когнітивних якостей студентів, які займаються ігровими та циклічними видами спорту, одноборствами. Встановлено домінування кінестетиків серед студентів ігрових видів спорту, творчий потенціал у одноборців, високі показники сприйняття навчального матеріалу у студентів, які займаються циклічними видами спорту. Розроблені регресійні моделі, які вказують на рівень впливу когнітивних якостей на формування інформаційної компетентності студентів.

Список літератури.

1. Ашанин В.С., Филенко Л.В. Информационные технологии тестирования индивидуальных когнитивных способностей студентов спортивных специализаций // Физическое воспитание студентов творческих специальностей. Харьков, 2008. №3. С.3-8.

2. Ашанін, В.С., Філенко, Л.В., Церковна, О.В. Інформаційні технології навчання при підготовці студентів-спортсменів // Матеріали X Міжнародної конференції «Молодь та олімпійський рух». Львів, 2017, С. 225-226.

3. Воронова В. І. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології / В. І. Воронова, О. Р. Гринь // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2015. – №3. – С.29–35.

4. Гант Е.Е., Орленко Е.М. Психологические средства восстановления психической работоспособности спортсменов // Физическое воспитание студентов, 2016. №5. С.4-10.

5. Денисова Л. Компетентнісний підхід: інноваційні технології в підготовці магістрів з фізичної культури і спорту // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми вищої професійної освіти». Київ, 2017. С.7.

6. Малик Я. К. Теоретичні уявлення про продуктивність когнітивних функцій боксерів // Матеріали науково-практичної конференції «Актуальні питання педагогічних та психологічних наук: наукові дискусії». Харків, 2014.

7. Мельник О.А. Психологічні особливості ефективної діяльності майбутніх фахівців фізичної культури // загальна теорія здоров'я і здоров'язбереження : Колективна монографія з фізичної культури / за заг. Ред.. Ю.Д. Бойчука. Х., 2017. С. 460-465.

8. Петровська Т.В. Формування педагогічної майстерності спортивного педагога на етапах професійного становлення. Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Серія: Фізична культура і спорт. Випуск 21, Луцьк, Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки, 2016. – С.25-30.

9. Сигал Н.С., Штых В.А., Павлик Е.М., Александров Ю.В. Регуляция психических состояний в спортивной деятельности // Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2014. №3. С.90-96.

10. Філенко Л.В. Інформатизація навчального процесу вищих навчальних закладів фізичної культури з урахуванням когнітивних якостей студентів // Автор. дис. канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. Харків: ХДАФК, 2007. 22с.

11. Філенко Л.В. Оптимізація навчального процесу з інформаційного забезпечення спеціальності студентів – спортсменів з урахуванням когнітивних якостей // Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків, 2006. №9. С.155-157.

12. Філенко, Л.В., Церковна, О.В. Вплив інтелектуальних здібностей студентів на формування здорового способу життя // Інтеграційні питання сучасних технологій, спрямованих на здоров'я людини: збірник наукових праць, Харків, 2017. В.1, С. 214-217.

13. Ashanin, V., Filenko, L., Pasko, V., Poltoratskaya, A., Tserkovna, O. (2017). «Informatization on the physical culture of students using the «Physical education» computer program». *Journal of Physical Education and Sport*, 17(3), 1970-1976.

14. Filenko, L., Ashanin, V., Basenko, O., Petrenko, Y., Poltorarska, G., Tserkovna, O., Kalmykova, Y., Kalmykov, S., Petrenko Y. (2017). «Teaching and learning informatization at the universities of physical culture». *Journal of Physical Education and Sport*, 17(4), 2454-2461.

ФІЛОНЕНКО В. М.

канд. психол. н.,
доцент кафедри соціології та психології факультету №6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЯКИ АСПЕКТИ АГРЕСИВНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

Вступ. Виконання професійних обов'язків персоналом Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України відбувається в специфічних умовах. Насамперед, це постійна взаємодія та спілкування з іншими людьми, що є професійно-значущою специфічною особливістю діяльності. Функціональність спілкування має особливу, а не звичайну форму взаємодії між людьми. Фахівці здійснюють не тільки свою професійну діяльність у соціумі, а й постійно взаємодіють з людьми несоціалізованими, дезадаптованими, які мають кримінальні цінності. Це обумовлює необхідність володіння працівником глибокими соціально- психологічними знаннями щодо життєдіяльності суспільства в цілому та субкультури засуджених зокрема. Працівникам ДКВС України часто доводиться діяти в екстремальних умовах, що підвищує вимоги до рівня розвитку професійних якостей. Це обумовлено здатністю працівника розуміти та передавати інформацію, встановлювати й підтримувати необхідні контакти, розуміти ситуацію та предмет спілкування, вирішувати конфліктні та проблемні ситуації за оптимального використання ресурсів. Від наявності цих професійних якостей залежить не лише результативність виконання службових завдань, а й життя людей [3, с. 140]. Як зауважує І.С.Яквовець, це відчувається вже в період навчання майбутнього фахівця пенітенціарної служби. [6, с. 33] Складність у виконанні службових обов'язків також поєднується з постійною суворою регламентацією діяльності працівника ДКВС згідно положень нормативних документів, статей

кримінально-виконавчого та кримінального кодексів України. Але виконання владних повноважень додає працівникам ДКВС у спілкуванні з іншими авторитарності та директивності в поведінці, що з часом стає рисою особистості посадової особи, а також може приводити до проявів агресивності в поведінці.

Найбільша схильність до проявів авторитарності та агресивності в поведінці проявляється у персоналу відділу надзору та безпеки (далі – відділ НБ) установи виконання покарань. Саме цей прошарок персоналу установи найбільше керується в професійній діяльності статтями кримінального та кримінально-виконавчого кодексів. Молодші інспектори відділу НБ зобов'язані стежити за дотриманням засудженими вимог режиму відбування покарання, за законністю у відношенні засуджених до інших осіб, які перебувають в установі, включаючи представників адміністрації, а також бути напоготові до припинення протиправної та злочинної поведінки з боку осіб, що відбувають покарання в установі. Також, переважна більшість представників відділу НБ не має достатнього досвіду, вищої освіти, досвіду служби в Збройних Силах, що робить їх більш схильними підпадати під вплив суворих умов проходження служби в установі виконання покарань.

Представники інших напрямків діяльності, оперативного відділу, відділу соціально-виховної та психологічної роботи менше відчують негативний вплив умов проходження служби, тому що вони мають вищу освіту, що є необхідною умовою при працевлаштуванні на посаду. А за час навчання вони набули деякий життєвий досвід.

Процес роботи із профілактики професійної деформації включає в себе психологічні, педагогічні та управлінські методи, поділ на які є дещо умовним, оскільки сам процес такої роботи повинен бути цілісним, включаючи в себе конкретні програми й плани індивідуально-психологічної роботи зі співробітником з урахуванням комплексу індивідуальних психологічних, педагогічних і організаційних впливів, а також колективні й групні форми роботи з особовим складом [5].

Подолання негативних проявів у поведінці персоналу має велике значення не тільки для успішного виконання ним службових обов'язків, але і для безконфліктної комунікації з іншими та збереження психічного здоров'я представників адміністрації установи виконання покарань.

Це може досягатися через розширення кола інтересів і потреб персоналу, допомозі в самоактуалізації [1], підвищенні освітнього рівня, розвитку навичок, терпимості та уважного ставлення до інших, підвищення здатності до контролю власних дій та вчинків, прояву принциповості та твердості характеру в складних ситуаціях, створення прийнятних та максимально комфортних умов праці, розвиток навичок саморегуляції з метою попередження виникнення негативних емоційних станів [2, с.135], консультування та проведення тренінгів [4].

Використання різноманітних заходів, методик та тренінгів надасть можливість зберегти та підвищити рівень професійної компетентності персоналу ДКВС, запобігти виникненню у нього агресивності, негативних станів та рис особистості, нівелювати шкодуючий вплив суворих умов проходження служби та розвиток професійної деформації.

Список літератури

1. Клименко І.В. Гендерні особливості професійної деформації працівників органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Харків, 2013. 22 с.
2. Леженіна Л.М. Засоби профілактики професійної деформації особистості у слідчих служби безпеки України // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія, Вип. 50. Х.: ХНПУ, 2015. С. 131-137.
3. Мірошниченко О. М. Особливості професійно-психологічного відбору кадрів до державної кримінально-виконавчої служби України, Право і безпека. 2017. № 1. С. 140-145.
4. Пахомов І.В., Рудницька І.М., Синєбок В.О. та ін. Профілактика професійної деформації персоналу установ виконання покарань: тренінгова програма. Біла Церква. 2011. 80 с.
5. Профілактика професійної деформації личности сотрудника органа внутренних дел: Методическое пособие / Под общ. ред. В.М. Бурькина. — М.: ИМЦ ГУК МВД России, 2004. — 144 с.
6. Яковець І.С. Професійна деформація персоналу дквс: причини та шляхи подолання // Матеріали круглого столу за темою: Профілактика професійної деформації персоналу установ виконання покарань, Біла Церква. 2010. С. 33-40.

ХАРЧЕНКО С. В.

канд. психол. н., доцент
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ «ЛЮДИНА-ЛЮДИНА»

Вступ. Ефективному виконанню професійних завдань в різноманітних сферах діяльності сприяє розвинутий соціальний інтелект суб'єкта. Вчені вважають, що соціальний інтелект є ресурсом інноваційної діяльності, успішної адаптації молодих спеціалістів на ринку праці та будови кар'єри. Т. А. Панковою показано, що рівень соціального інтелекту особистості пов'язаний зі ступенем її адаптації до професійної діяльності в контексті професій типу «людина-людина». М. Л. Кубишкіна емпірично довела існування зв'язку соціального інтелекту та мотивації соціального успіху, досягнення високих результатів в соціально значущій професійній сфері.

Організація дослідження.

Мета: визначити основні психолого-педагогічні засади розвитку соціального інтелекту майбутнього фахівця у системі «людина-людина»

Результати дослідження, обговорення та висновки.

В сучасній науці найбільша увага приділялася вченими умовам розвитку здібностей соціального інтелекту психологів та педагогів. Так, на думку Л. О. Ляховець, технологія конструктивного розвитку соціального інтелекту майбутніх психологів складалася з наступних етапів [2]:

- отримання нової інформації про себе та особливості власної взаємодії з іншими людьми;
- усвідомлення та аналіз уявлень про себе та свою поведінку;
- оволодіння новими формами пізнання поведінки та регулювання міжособистісної взаємодії;
- закріплення позитивного досвіду в умовних, а пізніше – в реальних ситуаціях взаємодії (наприклад, в період активної психологічної практики);

- набуття досвіду інтерпретації змісту ситуацій спільної діяльності та вибору відповідних стратегій поведінки.

І.Ф. Баширов визначив наступні психологічні умови розвитку соціального інтелекту психолога військової частини в умовах професійної діяльності і професійного навчання [1]:

- розширення інформаційної основи діяльності;
- цілеспрямоване варіювання досвіду соціально-ролевої поведінки;
- забезпечення суб'єктивної активності та включеності в ситуації взаємодії та керування ними;
- збагачення емоційно-особистісних аспектів рольової поведінки та досвіду в умовах професійного спілкування і взаємодії зі значимими фахівцями в професії;
- створення можливості для випереджаючого самовизначення;
- мотивація на створення «інноваційних» хронотопів – індивідуальне сполучення компонентів соціального інтелекту в успішних стилях;
- структурування та диференціація запозичених схем та конструктів професійних дій.

А. В. Федоренко до психолого-педагогічні умови розвитку здібностей соціального інтелекту у майбутніх педагогів-психологів відносить [5]:

- формування уявлення про соціальний інтелект, як про професійно значущої здібності педагога-психолога;
- створення сприятливого психологічного клімату в колективі;
- стимулювання активності студентів за допомогою створення позитивних емоційних переживань;
- збагачення досвіду пізнання та інтерпретації поведінки;
- практикоорієнтовний характер навчання;
- засвоєння гуманістичних цінностей;
- накопичення досвіду емпатичних взаємодії.

Н. М. Сараєвою, Н. О. Макаровою обґрунтовано наступні складові моделі формування соціального інтелекту педагогів [4]:

- активізація мотивації і підвищення рівня компетентності в пріоритетних для самореалізації видах педагогічної діяльності;
- поглиблення знань про соціального інтелекту, його значущість для успішного виконання професійних завдань;
- практико-орієнтований курс, як включає тренінг ефективної комунікації та продуктивної взаємодії,
- використання пояснювальних (елементи лекції, демонстрація), пошукових (моделювання і аналіз пріоритетних видів педагогічної діяльності); проблемних (вирішення комунікативних завдань; практичне вдосконалення і закріплення умінь і навичок ефективної взаємодії, ділові ігри, вправи) методів.

А.О. Куракіна виділяє наступні педагогічні умови розвитку соціального інтелекту майбутнього педагога в освітньому процесі [2]:

- активна участь студентів в соціальних взаємодіях, спрямованість на міжособистісне пізнання всередині професійної групи;
- оволодіння механізмами ідентифікації, інтелектуальної та особистісної рефлексії, емпатії в ситуаціях педагогічної взаємодії;
- моделювання в процесі навчання професійно-мовних ситуацій, найбільш повно відображають типові моделі ситуацій професійної взаємодії;
- групові заняття з використанням інтерактивних методів навчання.

На нашу думку, основними психолого-педагогічними умовами розвитку соціального інтелекту майбутніх фахівців у системі «людина-людина» є:

- збагачення досвіду соціально-ролевої поведінки;
- набуття знань про особливості відображення ситуації взаємодії особами різних груп за віком, станом здоров'я тощо;
- розвиток загальних здібностей в ситуаціях соціальної взаємодії та здатності приймати неординарні рішення в процесі міжособистісних стосунків, в тому числі й несприятливого характеру;
- опанування техніками спілкування в процесі засвоєння відповідних навчальних дисциплін, проходження практики, участі в соціально-психологічних тренінгах, тренінгу сенситивності, кіно-та бібліо-тренінгу тощо;

- профілактика формування жорстких міжособистісних стереотипів, упередженості в соціальній перцепції;
- розвиток навичок соціального прогнозування, а саме, формулювання планів власних дій, рефлексії власного розвитку і оцінки невикористаних альтернативних можливостей тощо;
- актуалізація мотивації на випереджаюче самовизначення в професійному розвитку або самовдосконаленні.

Перспективи подальших досліджень. Розвиток здібностей соціального інтелекту необхідно планувати при організації заходів з підвищення кваліфікації фахівців у системі «людина-людина».

Список літератури.

1. Баширов И. Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05 Москва, 2006. 22 с.
2. Куракина А.О. Педагогические условия развития социального интеллекта студентов в образовательном процессе педагогического вуза. *Педагогические науки. Фундаментальные исследования*. 2012. № 11. С. 1382 – 1385. □
3. Ляховець Л. О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.05. Чернігів, 2009. 18 с.
4. Сараева Н. М., Макарова Н. А. Психолого-педагогические условия формирования социального интеллекта педагогов. *Учёные записки ЗабГУ*. 2013. № 5 (52). С. 127 – 133.
5. Федоренко А. В. Развитие социального интеллекта будущих педагогов-психологов в процессе адаптации к учебно-профессиональной деятельности : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Самара, 2013. 24 с. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01006747629> (дата звернення: 15.11.2017).

ЮДИНА Н. В.

Лауреат Премії Президента України для молодих вчених
кандидат економічних наук, доцент (orcid: 0000-0002-1730-9341),
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
засновник групи компаній «Фабрика Рішень «Червоні Вітрила»
(<http://assol.at.ua>), Портал «#Футуролог» (<http://futurollog.com.ua>)

РИЗИКИ ІНЕРТНОСТІ МЕНТАЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ. Згідно одному з визначень поняття «ризик», що надає Вікіпедія, під ризиком розуміється «...невизначена подія чи умова, яка у випадку виникнення має позитивний чи негативний вплив на репутацію компанії, призводить до придбання чи втратам у грошовому виразі. Це потенціал отримання чи втрати чогось цінного». Сьогоднішній студент/фахівець/підприємець/читач у більшості випадків починає вивчення будь-яких питань саме з цього ресурсу.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні, чим може погрожувати передбачувана поведінка керівників підприємств в умовах інформаційного суспільства.

Результати дослідження. На території України до 1991 року функціонувала планова економіка. Це означало, що для управління суспільством було застосовано такий інструмент управління, як ієрархія, яка передбачає наявність строгих законів поведінки у суспільстві і систему покарань на випадок їх порушення (крім ієрархії ще можна виокремити такі традиційні інструменти управління, як культура і ринок [1]). Саме тому в такому суспільстві для кожної людини важливо було знати правила, і слухняно їх виконувати. На рівні економічного розвитку країни це стимулювалося, перш за все, у системі освіти. Учні з молодшого віку привчалися до системи: якщо вони вивчать правила і будуть їм слідувати (наприклад, при відповідях на питання контрольної роботи), вони отримають високу оцінку, і відмінники всіляким чином заохочувалися в суспільстві (існували дошки пошани,

просування за кар'єрною сходинкою, т. ін.). Такий підхід був досить ефективним, тому що в умовах планової економіки підприємствам були потрібні виконавці, які слухняно виконували директиви, що їм формулювала система управління на основі ієрархії.

Однак з 1991 року в Україні було взято курс на ринкову економіку, у підтримку світової стратегії глобалізації. Важливо розуміти, що в основі глобалізації було покладено дещо інший, порівняно з плановою економікою, інструмент управління діяльністю економічних суб'єктів – ринок. Ринок, як інструмент управління, на відмінну від ієрархії, передбачає відсутність будь-яких явних, чітко прописаних законів. Головною рушійною силою розвитку ринкової економіки стає конкурентна перевага кожного окремого суб'єкта. У процесі конкурентної боротьби між необмеженою кількістю суб'єктів на ринку залишаються найбільш конкурентоспроможні суб'єкти. Решту ж ринкових суб'єктів «невидима рука ринка» перетворює на аутсайдерів.

При цьому з 1991 українська економіка не одразу перетворилася на ринкову, а отримала назву «перехідної». Це було пов'язане з тим, що для більшості українських підприємств, а точніше, для ментальності їх керівників, що звикли функціонувати за законами і правилами ієрархії, характерна була сильна психологічна інерція. Ідеологічно залишаючись «відмінниками» для планової економіки (керівниками підприємств ставали у наслідок просування кар'єрними сходинками у наслідок слухняного виконання певних правил з метою стандартизації робітників), підприємства продовжували стандартно виконувати все те, що вони робили гарно раніше, за колишніми правилами і законами, не враховуючи, що в умовах, які вже змінилися, така передбачувана поведінка з появою конкуренції вже перестала бути ефективною. Наприклад, авіа-будівельні підприємства продовжували випускати літаки для інших підприємств, які знаходилися вже в інших державах і яким ці літаки вже перестали бути потрібними. Саме тому в 90-ті роки минулого століття більш успішними, перш за все, з фінансової точки зору, ставали «трієчники» [2], які навпаки звикли не виконувати правила і закони (через їх незнання і

неслухняність). За це вони і отримували погані оцінки. Саме тому в умовах перехідної економіки в Україні діям «трієчників» вдавалося стати більш конкурентоспроможними, ніж дії «відмінників».

Офіційний статус країни з ринковою економікою Україна отримала від Європейського Союзу лише наприкінці 2005 року, від США - в середині 2006 року. Це означало, що всі суб'єкти ринка, включаючи «відмінників» (вихованих раніше для умов планової економіки), вже встигли усвідомити сутність функціонування ринкової економіки. Однак це призвело до значного посилення конкуренції.

У результаті довготривалого удосконалення конкурентних переваг, окремі суб'єкти ринка можуть накопичити певну потужну силу, яка також може стати елементом конкурентної переваги і стимулювати монополізацію ринка. Але важливо пам'ятати, що коли конкурентна перевага окремого суб'єкта ринка стає пов'язаною з силою, що дає можливість впливати на інших шляхом примушування, ринок, як інструмент управління діяльністю людей, може перетворитися в ієрархію (або стати симбіозом цих двох інструментів). Сила і пов'язані з нею важелі впливу дають змогу певному суб'єкту ринка встановити усередині певної спільноти власний порядок у вигляді системи своїх правил і покарань, які відповідатимуть інтересам виключно цього конкретного суб'єкта. Теж саме відбувається, коли законодавство занадто регулює функціонування бізнесу. Саме тому в Україні наприкінці 2010-х років ринкову економіку складно було називати чисто ринковою [3].

Враховуючи також, що в Україні зараз обрано новий курс розвитку – курс на вступ України в Європейський Союз, глобалізація і наступна за нею концепція стійкого розвитку, що прийняті в Україні, вимагають перегляду своєї сутності, що передбачає формулювання нової концепції розвитку суспільства [4], яке з індустріального перетворюється в інформаційне суспільство. Технології на базі штучного інтелекту можуть взагалі видозмінити традиційне розуміння терміну «економіка» і сутність інструментів, що використовуються для управління нею - економіка в Україні знову стає перехідною [4; 5]. Тому

нові ризики можуть бути викликані тим, що теперішні ринкові суб'єкти, які раніше адаптувалися до умов ринкової економіки, можуть продовжувати бути послідовними в своїй поведінці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах сьогоденної невизначеності ринкові суб'єкти мусять навчитися ефективно поєднувати у собі поведінку як «відмінників», так і «трієчників». Поведінка «відмінника» означає необхідність глибокого знання всієї тієї кількості нових правил і законів, які готує інформаційне суспільство під управлінням на базі технологій штучного інтелекту. А поведінка «трієчника» передбачає здібності і спроможність вийти за межі тих кордонів, які встановлюються тими правилами. Це дасть можливість діяти більш ефективно, нетрадиційно і творчо. В одному з своїх інтерв'ю Джуліан Ассанж цікаво сформулював для ринкових суб'єктів сутність ефективної поведінки в умовах інформаційного суспільства: «Спостерігати. Розуміти. Діяти.» [6]. В ситуації жорсткого загострення конкуренції на рівні глобальної економіки і стрімко зростаючої кількості інформації та її змін слідувати такій формулі зможуть лише «відмінники», що спроможні думати і поводити себе, як «трієчники».

Список літератури

1. Ivenko, L.I. (1992), *Uroki amerikanskogo menedgmenta* [The lessons of American's management], in: Mascon, M. H., Albert, M., Headwoury, F., *Osnovy menedgmenta [The bases of management]*, Moscow: Delo, pp. 5-17.

2. Hardy, B. (2016), *10 Reasons Why C Students Are More Successful After Graduation*. Observer.com. Retrieved from <http://observer.com/2016/02/10-reasons-why-c-students-are-more-successful-after-graduation>.

3. Круш П. В. Механізми економічного управління та регулювання: еволюція, напрями розвитку / П. В. Круш // Економічний вісник НТУУ «КПІ» : збірник наукових праць. – 2008. – № 5. – С. 32–36.

4. Юдіна Н. В. «Дорожня карта» підприємства у контексті футурології техногенної економіки. Традиції і інновації. [Електронний ресурс] / Н. В. Юдіна // Інновації та фундаментальні науки в умовах техногенної економіки : зб. матеріалів міждисциплінар. наук.-практ. конф., Київ, 25 листоп. 2016 р. / [уклад. Л. І. Юдіна]. – К., 2016. – Режим доступу : <http://futurolog.com.ua/publish/2/Zbirnyk.pdf#page=6>.

5. Юдіна Н. В. Визначення циклічних залежностей в економіці України на основі аналізу окремих макроекономічних показників [Електронний ресурс] / Н. В. Юдіна // Економічний вісник Національного технічного університету

України «КП». – 2016. - №13 – Режим доступу :
<http://ela.kpi.ua/handle/123456789/18208>.

6. Yudina Nataliya Risks of changes of economic types and inertness of managers' mindsets [Electronic resource] / Nataliya Yudina // Risks of Instability: Safety and Management : Collection of Materials of the Multidisciplinary Scientific and Practical Conference, Kyiv, March, 16th, 2018 / [compiler L. I. Yudina]. – Kyiv : Yudina L. I., 2018. – Access mode :
<http://futureslog.com.ua/publish/8/Zbirnyk.pdf#page=69>.

